

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Ana Popović

Arheologija od ljudi za ljude:
Alati, tehnike i metode u službi lokalne zajednice

Zagreb, 2016.

Ovaj rad izrađen je na Filozofskom fakultetu pod vodstvom prof. dr. sc. Helene Tomas i predan je na natječaj za dodjelu Rektorove nagrade u akademskoj godini 2015./2016.

Sadržaj

1. UVOD	1
1.1 ARHEOLOGIJA I JAVNOST.....	1
1.2 ARHEOLOGIJA „OD LJUDI ZA LJUDE”	2
1.3 OTVARANJE JAVNOSTI.....	3
2. CILJEVI RADA	5
2.1 OSNOVNI CILJEVI.....	5
2.2. JAVNA ARHEOLOGIJA/ARHEOLOGIJA ZAJEDNICE	5
2.3 POVIJEST I GEOGRAFIJA ARHEOLOGIJE ZAJEDNICE	8
2.4 ŠTO JE ZAJEDNICA?.....	8
2.5 PREDNOSTI I NEDOSTATCI ARHEOLOGIJE ZAJEDNICE.....	9
3. DOMENE I PRIMJENA JAVNE ARHEOLOGIJE	10
3.1 ARHEOLOŠKA BAŠTINA I NJENA ODRŽIVOST	11
3.2 BAŠTINSKI TURIZAM.....	12
3.3 PREDNOSTI I NEDOSTACI BAŠTINSKOG TURIZMA	13
4. PLAN RADA.....	14
4.1 PODRUČJA OSTVARENJA ARHEOLOGIJE ZAJEDNICE.....	14
4.2 GLAVNA NAČELA ARHEOLOGIJE ZAJEDNICE.....	15
4.3 KOMPONENTE METODOLOGIJE ARHEOLOGIJE ZAJEDNICE	19
5. REZULTATI - METODOLOGIJA.....	22
5.1 EDUKACIJA	22
5.2 INTERDISCIPLINARNA SURADNJA	24
5.3 AKTIVNA KONZUMACIJA PRODUKATA ARHEOLOGIJE.....	25
5.4 PREZENTACIJA REZULTATA I ODRŽIVOST RESURSA.....	26
5.4.1 Arheološki parkovi	26
5.4.2 Muzejska prezentacija baštine	29
5.4.3 Centar za baštinu.....	31
5.5 INTERPRETACIJA	31
5.6 PROMOCIJA	32
5.7 FINANCIRANJE	34
6. PREGLED METODA I ALATA	35
7. PRIMJER PROJEKTA JAVNE ARHEOLOGIJE: GRADINA VRČIN	39
7.1 PRIMJER PROJEKTA: GRADINA VRČIN	39
7.2 GRADINA VRČIN.....	39
7.3 OPIS PROJEKTA.....	42
7.3.1 Faza prije iskopavanja	42
7.3.2 Faza istraživanja	43
7.3.3 Faza poslije istraživanja.....	45
8. ZAKLJUČAK.....	46
9. ZAHVALE	48
10. POPIS LITERATURE	49
11. SAŽETAK.....	52
12. SUMMARY.....	53
13. KRATKI ŽIVOTOPIS.....	54

1. UVOD

1.1 ARHEOLOGIJA I JAVNOST

Arheologija kao disciplina velika je nepoznanica široj javnosti. Činjenica da je javnost percipira kao mistificiranu granu znanosti, za koju velik dio javnosti ne zna čime se zapravo bavi i zašto je važna, ostatak je elitističke prošlosti iz koje ona potječe. Žele li arheolozi da to ostane tako ili se žele otvoriti javnosti pitanje je koje mnogi autori današnjice postavljaju i koje je na neki način okrenulo disciplinu u dva suprotna pravca djelovanja. Dok se debata nastavlja, ponekad proučavanje potreba tržišta pada u zaborav. Javnost pokazuje jasan interes za arheologiju, a formira ga sve zahtjevnija publika koja očekuje biti dijelom nečega što se, više ili manje direktno, financira iz njenog džepa. Opstanak arheologije kao discipline uvelike ovisi o tome kako će je javnost u budućnosti percipirati te hoće li ostati dovoljno važna da je sve viši zahtjevi tržišta ne ugroze.

Popularizacija arheologije rastući je sektor cijele discipline koji većina arheoloških muzeja i ostalih institucija teži ostvariti. To ne iznanađuje uzmemo li u obzir činjenicu da je to disciplina kojom se bavi relativno malen broj ljudi, ali tiče se svakog od nas. Henson definira arheologiju kao „proučavanje i interpretaciju raznovrsnosti ljudskog ponašanja od mjesta do mjesta i kroz vrijeme”. Ljudi, mjesto i vrijeme nerazdvojni su faktori i međusobno utječu jedni na druge, od daleke prapovijesti sve do danas. Sve je povezano kroz odnos ljudi prema mjestu kroz vrijeme (2011: 120). Mnoge definicije arheologije stoga se često odnose na sadašnjost i današnje društvo. Točnije rečeno, arheologiju se definira kao pokušaj da se u sadašnjosti shvati važnost ostataka iz prošlosti koje nazivamo naslijeđem (121). Tripp u svojim definicijama posebice naglašava važnost arheologije za sadašnjicu: „važnost prošlosti dolazi od razumijevanja gdje smo bili, koje nas uči o tome gdje jesmo i kako se razvijamo unutar određene kulture” — arheolozi rade s materijalnom kulturom kako bi kreirali apstraktni svijet prošlosti kroz svoja osjetila i na taj način bolje shvatili sadašnjost (2011: 29).

Ukoliko je arheologija važna za sadašnjost i ljude iz sadašnjice, neizbježno je da se tim istim ljudima dopusti kontakt s prošlošću. Arheologija kao disciplina namijenjena ljudima nikako ne smije ostati zatvorena za javnost. Stoga se u svjetskoj arheologiji pojavljuju trendovi koji teže popularizaciji arheologije i njenom otvaranju javnosti. Iako mnogi arheolozi ne odobravaju takav način rada i istraživanja, to je neizbježna pojava unutar discipline, koja polako preuzima sve sfere rada. U Hrvatskoj ona još nije zaživjela u punom

obliku, ali određeni dio problema leži i u tome što za takav način rada ne postoji formirana metodologija, a mnogi se arheolozi ne znaju služiti sredstvima koja pripadaju njima potpuno nepoznatim disciplinama, poput menadžmenta, marketinga, industrije turizma i sl. Riječima Faye Simpson, „često se u akademskom, muzejskom i komercijalnom arheološkom području spominje potreba za promoviranjem pristupa, učenja i dosezanja novih publika, ali rijetko se definira što to zapravo znači” (2011: 116). Cilj ovog rada je upravo istražiti dostupna sredstva i alate drugih disciplina koje teže promociji i približavanju ciljanim grupama korisnika kako bi se oformila potrebna metodologija za implementaciju takvih programa u Hrvatskoj. Arheolozi se u svijetu sve većih zahtjeva tržišta, ukoliko u njemu žele opstati, moraju upitati što javnost želi i kako je mogu uključiti u svoj rad (Simpson 2011: 116).

1.2 ARHEOLOGIJA „OD LJUDI ZA LJUDE”

Arheologija kao disciplina zamišljena je kao dodir s prošlošću, kao interes za ljude kojih već dugo nema, a s kojima smo ipak povezani (Tripp 2011: 28). Upravo ta orijentiranost na ljude jest aspekt koji Tripp naglašava kao osnovu pobuđenog interesa za otvaranje arheologije. On tvrdi da su grane arheologije koje teže otvaranju discipline potrebne jer „ljude zanimaju ljudi” — pronalaženjem i dodirivanjem predmeta iz prošlosti na neki se način povezujemo s osobom koja je taj predmet izradila, dodirivala i koristila. Grupa ljudi kojoj je neki predmet pripadao činila je neku zajednicu, zajednicu iz koje se razvila jedna ili više današnjih zajednica. Javnost današnjice osjeća određenu vrstu povezanosti s društvima i predmetima iz prošlosti i traži način da se poveže s njima. Stoga Tripp smatra da bi svatko tko ima želju doći u direktan kontakt s prošlošću, na kojoj god to razini bilo, morao to moći i ostvariti (28).

Nažalost, u prirodi arheologije postoji etos protekcionizma i samoslužnja, što čini vrlo lošu bazu za razvoj arheologije kao javne usluge (Henson 2011: 121). Arheologija ne smije i ne može ostati rezervirana za hermetički zatvoren krug profesionalaca. Ona je prvenstveno disciplina „od ljudi za ljude” (Reid 2011: 18). Postoji kako bi se ljudima predstavila i omogućila konzumacija sadržaja koje arheološka zajednica otkriva i proučava. Međutim, prečesto se događa da arheolozi ne shvaćaju važnost otvaranja javnosti i pobuđivanja njenog interesa, pa se krug ljudi koji upravlja narativima iz prošlosti i njihovim pronalaženjem sve više zatvara i sužava. Arheolozi se često izoliraju u svojoj profesiji i na taj način nesvjesno pridonose opadanju njezinog značaja (Simpson 2011: 116). Mnogi

profesionalni arheolozi povode se za stavom da arheologija najbolje služi široj javnosti u obliku zabave, tj. performansa, dok sudjelovanje u arheološkim aktivnostima treba ostati ograničeno na kvalificirane i iskusne profesionalce (Reid 2011: 18).

Međutim, to je općeprimijenjen model koji ne može dugo opstati u tome obliku. Što se široku javnost manje uključuje u arheološke aktivnosti, to je manji i njihov interes za disciplinu. Istraživanja su pokazala da, iako ljudi arheologiju razumiju kao nešto apstraktno što smatraju važnim, većina je ipak doživljava kao nešto što za njih osobno nije pretjerano relevantno niti imaju konkretno poimanje njenog značaja. Rezultat toga je smanjen interes i razumijevanje za arheološku disciplinu (Merriman 1989, cit. u Schadla-Hall 1999: 151). Arheolozi stoga moraju naučiti efektivno komunicirati sa širokom javnošću. Ključ ostvarenja ideje o javnoj arheologiji leži u razvitku društvene svijesti arheologa i komunikacije s javnošću (Henson 2011: 122).

1.3 OTVARANJE JAVNOSTI

Arheolozi su posrednici između produkata arheologije — nalaza, interpretacije i prezentacije — i javnosti (Henson 2011: 122). Opća je pretpostavka, a i praksa, da se arheologija „servira” širokoj javnosti kao roba. Ljudi su samo potrošači već gotovog i „upakiranog” naslijeđa koje im serviraju eksperti (Faulkner 2000: 29). Takav način rada više nije prihvatljiv u kontekstu pomaka arheologije iz javnog sektora u komercijalni. Arheologija mora privući publiku jer je spomenuti pomak promijenio balans između arheologije i javnosti (Simpson 2011: 116). U javnosti postoji određeni interes za disciplinu, ali njega treba konstantno aktivno njegovati. Današnja javnost zahtjevnija je i izbirljiva u odabiru sadržaja koji je interesiraju. Pasivno konzumiranje više ne privlači publiku. Stoga je u arheologiji potrebno otvoriti put za ulaz ljudi koji nisu profesionalni arheolozi.

Arheološka zajednica treba aktivno komunicirati s javnošću kako bi je se podučilo o tome što je arheologija i koja je njena važnost za društva današnjice. Na taj način javnost uči shvaćati vlastiti kulturni identitet, ali i materijalne aspekte doprinosa arheologije današnjim zajednicama (npr. ekonomija turizma, zapošljavanje, investiranje itd.). Komunikacija se prema Hensonu izjednačava s edukacijom. Drugi aspekt arheologije kao posredništva jest uključivanje javnosti u otkrića te njihovu interpretaciju i prezentaciju. Drugim riječima, javnost treba sudjelovati u donošenju odluka u arheološkim istraživanjima, ali i procesima koji slijede nakon iskopavanja. Također, javnost valja ohrabrivati u samostalnom i

proaktivnom angažiranju u vlastitom i tuđem kulturnom naslijeđu. To se odnosi prvenstveno na pronalaženje vlastite interpretacije prošlosti i razumijevanje načina na koje nešto što se dogodilo u prošlosti utječe na sadašnjost (2011: 122).

Tripp naglašava da je važno uključiti javnost u diskusiju o prošlosti. Tvrdi da je znanje o prošlosti zajednička aktivnost, te da posao arheologa nije da ljudima ispričaju o prošlosti, već da im pomognu samostalno je otkriti (2011: 28-29). On tvrdi da zadržavanje odgovornosti interpretacije prošlosti u uskom krugu stručnjaka dodatno sužava već ionako teško dostupan uvid u rani razvoj ljudskih zajednica. To, objašnjava, ne znači da akademsko istraživanje mora biti domena cijele javnosti ili ničija, nego da istraživanja moraju biti provedena uz paralelnu javnu diskusiju koja može proširiti vidike i dodati nova znanja. Prošlost nije komoditet spreman za konzumiranje već fluidna slika. Tripp zagovara stajalište da se arheolozi trebaju boriti protiv hegemonije „jedne istine” postavljajući pitanja i otvarajući debate i izvan akademskog kruga stručnjaka (29).

Moshenska pravi razliku između „otvorene” i „zatvorene” arheologije (Moshenska et al. cit. u Moshenska i Dhanjal 2011: 4). Otvorena arheologija prakticira stav da javnost ima apsolutno pravo iskusiti arheologiju, učiti o arheologiji na željene načine i izvoditi arheološka istraživanja sa ili bez profesionalnog vodstva. Takav pristup zasniva se na ideji da su arheološki nalazi zajedničko dobro u kojem cijela populacija može uživati, iskorištavati ga i biti u direktnom kontaktu s njime (4). Zatvorena arheologija predstavlja drugi ekstrem. To je stav da se arheologija smije prakticirati samo od strane obučenih profesionalaca, a svako dozvoljavanje neobučenim pripadnicima javnosti da sudjeluju u arheološkim aktivnostima izjednačava se s vandalizmom (4-5). Većina arheologa ipak se slaže da se najispravniji pristup bazira negdje između ta dva ekstrema (5), a upravo razvnoteža između ta dva pristupa predstavlja glavni cilj javne arheologije. Neil Faulkner takva dva pristupa označava terminima „arheologija odozgo” i „arheologija odozdo”. Arheologija odozgo je dominantniji pristup u disciplini, koji ima za cilj eliminirati alternativne pristup terenskom radu, tj. standardizirati i formalizirati terenski rad te ga ograničiti na arheologe stručnjake. Faulkner zagovara suprotni pristup — arheologiju odozdo, tj. terenski rad koji bi bio „ukorijenjen u zajednici, otvoren za doprinose volontera, organiziran na ne-isključiv i ne-hijerarhijski način te posvećen planu istraživanja u kojem materijal, metode i interpretacije uzajamno djeluju” (2000: 22).

2. CILJEVI RADA

2.1 OSNOVNI CILJEVI

U ovom radu istražiti ću koncept javne arheologije, tj. arheologije zajednice, kako bih identificirala sredstva koja su primjenjiva na hrvatsku arheologiju te napravila predložak metodoloških alata i tehnika za implementaciju javne arheologije u sklopu arheoloških projekata. Pregledom literature na temu identificirat ću najvažnije aspekte ove grane arheologije i proučiti njenu primjenjivost. Nakon postavljanja osnovnih područja djelovanja i metodologije oprmjerit ću koncept idealiziranim primjerom projekta javne arheologije na istarskoj gradini Vrčin kako bih dokazala njegovu primjenjivost u hrvatskoj arheologiji.

2.2. JAVNA ARHEOLOGIJA/ARHEOLOGIJA ZAJEDNICE

Pojam *public archaeology* ili *community archaeology* u engleskom je jeziku već godinama standardiziran i opće prihvaćen. Danas *public/community archaeology* funkcionira kao zasebna poddisciplina u arheologiji. Postoji kao oblik studija i kao primjenjena praksa te je nezaobilazan dio mnogih arheoloških projekata. Sama činjenica da u hrvatskom jeziku ne postoji priznati i općeprihvaćeni ekvivalent ovom engleskom pojmu ukazuje na situaciju u hrvatskoj arheologiji. Nedostatak primjene alata *public/community archaeology* znak je zaostajanja arheološke discipline u Republici Hrvatskoj za već standardiziranom europskom i svjetskom praksom.

Budući da je ova grana arheologije temeljno područje interesa ovog rada, potrebno je pronaći odgovarajuće nazivlje u hrvatskom jeziku. Stoga će za potrebe ovog rada termin *public archaeology* biti preveden kao „javna arheologija”. Za engleski izraz *community archaeology* koristit ću izraz „arheologija zajednice” kao hrvatski ekvivalent. Iako bi svaki arheolog vjerojatno pronašao vlastiti prijevod koji mu najviše odgovara za ovu poddisciplinu, smatram da je ovo prijevod najbliži engleskim ekvivalentima koji se koriste u službenoj literaturi. Nedostatak prijeko potrebne stabilne terminologije općenito u hrvatskoj arheologiji jedan je od uzroka što ponekad može doći do neorganiziranosti unutar discipline. Kod uvođenja novih koncepata, poput javne arheologije ili arheologije zajednice posebno je važno usuglasiti se oko stabilne terminologije kako bi se mogla primijeniti i razumijeti u kontekstu širem od pojedinačnih projekata.

U ovom radu neću tretirati arheologiju zajednice i javnu arheologiju kao zasebne i različite poddiscipline. Pri korištenju izvora koristit ću odgovarajući pojam onome koji je

upotrijebio autor, ali valja naglasiti da je čvrstu distinkciju između tih „dvaju” arheoloških poddisciplina nemoguće napraviti. Pojmovi u literaturi nisu jasno definirani, a i sami autori sekundarne literature (npr. Moshenska i Dhanjal 2011: 1) naglašavaju da su to polja čija se granica ne može jasno razlučiti i svatko ima vlastitu interpretaciju značenja spomenutih termina. Dolje navedene definicije javne arheologije i arheologije zajednice ukazuju na činjenicu da se ta dva polja često preklapaju.

Javnu arheologiju McManamon definira kao „upravljanje nacionalnim arheološkim naslijeđem u interesu javnosti” (2000: 40). To je vrlo široka i neprecizna definicija, što je općenito slučaj s javnom arheologijom i arheologijom zajednice. Shadla-Hall nudi nešto jasnije objašnjenje: javna arheologija bavi se „svakim područjem arheologije koje međusobno djeluje (ili ima potencijal međusobno djelovati) s javnošću, koja uglavnom zna vrlo malo o arheologiji kao akademskoj disciplini” (1999: 147). Iako je ova definicija nešto preciznija, i dalje se radi o vrlo širokom pokušaju definiranja. To ne znači da Shadla-Hall ili McManamon ne znaju precizirati o čemu se radi, već upućuje na činjenicu da je to zapravo vrlo široko i neodređeno područje djelatnosti i da svaki arheolog ima vlastito shvaćanje značenja pojma javne arheologije (iako se definicije čine vrlo slične, pogledamo li ih pobliže, jasno je da se ni one velikim dijelom ne preklapaju u značenju).

Za arheologiju zajednice definicije su jednako široke. Moser piše da je arheologija zajednice „poddisciplina arheološkog istraživanja koja teži uključiti lokalne ljude u istraživanje i interpretaciju prošlosti” (Moser et al. 2002: 220). Marshall je definira kao prepuštanje dijela kontrole arheološkog projekta lokalnoj zajednici (2002: 211). Ove definicije također se razlikuju, ali zadržavaju zajedničku nit — povezanost s lokalnom zajednicom. Moshenska i Dhanjal osvrću se na problem definiranja arheologije zajednice, komentirajući kako se ona odnosi na niz različitih aktivnosti i inicijativa koje se odvijaju pod istim nazivom (2011: 1). Umjesto definiranja područja djelovanja stoga se odlučuju samo navesti zajedničke faktore shvaćanja arheologije zajednice, a to su suradnja između arheologa stručnjaka i nestručnjaka te uvjerenje da se arheologija ne treba odvijati u privatnosti i izoliranosti između pojedinih organizacija i tvrtki (1). Proučimo li pobliže ovu definiciju moguće je zaključiti da ona više odgovara gore navedenim poljima djelovanja javne arheologije nego definicijama arheologije zajednice. Upravo ovo preklapanje disciplina i različitost individualnih definicija usmjerilo me na odluku da ove poddiscipline tretiram kao jednu granu arheologije, koja se bavi uključivanjem lokalne zajednice i šire javnosti u arheološke aktivnosti. Sličan stav zagovaraju i Simpson i Williams, navodeći da i javna

arheologija i arheologija zajednice imaju isti cilj — poslužiti i iskomunicirati arheologiju široj javnosti, izvan arheološke profesije (2008: 72).

Rob Isherwood umjesto definicije predstavlja vlastitu shemu koja definira okvire arheologije zajednice. Njegova shema predstavlja arheologiju zajednice kao odnos između arheoloških nalaza, profesionalaca za baštinu i zajednica, povezanih mjestom, tj. lokacijom:

Slika 1. Shematski prikaz arheologije zajednice (Isherwood 2011: 14).

Sve tri komponente na kojima se bazira arheologija zajednice definirane su mjestom. Mjesto je prvenstveno vezano za arheološke ostatke pronađene na određenoj lokaciji. To isto mjesto povezuje arheološke ostatke sa zajednicama koje na njemu djeluju. To su prije svega lokalne zajednice (pojam zajednice podložan je raznolikom tumačenjima koja su pobliže objašnjena dolje u tekstu). Uz arheološke resurse vežu se i profesionalci za baštinu, od arheologa do menadžera kulturne ili arheološke baštine, koji djeluju kao poveznica između arheoloških ostataka i zajednice. Ključ interpretacije ove sheme leži u komunikaciji. Arheološki ostaci komuniciraju nešto zajednicama i profesionalcima za baštinu, a zajednice komuniciraju sa svojim naslijeđem i profesionalcima koji ga otkrivaju i prenose. Taj odnos predstavlja ideju iza arheologije zajednice — ideju neprekinute komunikacije i suradnje.

Iz ove je sheme jasno da arheologija zajednice nije potpuno novi koncept. U nekom obliku ona postoji oduvijek — na način da ljudi žele otkrivati prošlost kao „alat shvaćanja sadašnjosti”. Najviše se to očituje kroz održanje zajedničke svijesti određene ljudske zajednice povezujući mjesta i objekte iz prošlosti u narative relevantne za sadašnjost zajednice (Marshall 2002: 211). Potreba za arheologijom zajednice proizlazi iz narodne želje da se o prošlosti nešto nauči i ostvari direktan kontakt s njom (Moshenska i Dhanjal 2011: 4).

2.3 POVIJEST I GEOGRAFIJA ARHEOLOGIJE ZAJEDNICE

U pravom smislu te riječi javna arheologija još nikada nije zaživjela u punom smislu; Tripp tvrdi da nikada nije ni postojala. Arheologija potječe iz elitističke prošlosti pretvorene u akademsku disciplinu (2011: 31). Schadla-Hall objašnjava razvoj arheologije kao discipline koja se u prošlosti odnosila isključivo na šačicu bogatih ljudi koji su je tretirali kao potjeru za antikvitetima u slobodno vrijeme (cit. u Tripp 2011: 31), a danas pripada isključivo uskom krugu stručnjaka iz akademske zajednice.

Javna arheologija tumači se kao nedavni fenomen u istraživanju i postavljanju arheoloških projekata u svijetu. Prvi put se termin javna arheologija pojavljuje 1972. godine u knjizi *Public Archaeology*, Charlesa R. McGimseya (Schadla Hall 1999: 147). Isherwood pak navodi prvu pojavu termina arheologija zajednice u osamdesetim godinama prošlog stoljeća. Ostali autori uglavnom spominju sedamdesete i osamdesete godine kao godine pojave prvih takvih projekata u svijetu (npr. Moshenska i Dhanjal 2011: 2). Disciplina je s godinama rasla i proširila se na mnoge projekte, a danas je u svijesti ima većina arheologa.

Svoju primjenu nalazi po cijelome svijetu, a posebice je važna u zajednicama u kojima su konflikti i traume iz prošlosti neke zajednice snažno utjecale na njihov današnji identitet te je usmjerenost prema povijesti zajednice jedan od najbitnijih uporišta za njihovu kolektivnu svijest. Sukladno tome, najveći odaziv za javnu arheologiju do sada odražavaju Australija i Novi Zeland (Marshall 2002: 212).

2.4 ŠTO JE ZAJEDNICA?

Pitanje što je zajednica jedno je od osnovnih pitanja ove grane arheologije. Kako bi se definiralo što je arheologija zajednice, potrebno je prije svega definirati zajednicu. To je pojam koji, kao i mnogi dosad spomenuti, izbjegava čvrstu definiciju. Moshenska i Dhanjal definiraju zajednice kao skupine i podskupine ljudi koje može određivati raznolika paleta faktora, a određuju ne samo ljude unutar zajednice, nego i one koji su iz nje isključeni. Pojedine zajednice različito se definiraju iz različitih stajališta, posebice iz unutrašnje i vanjske perspektive, a mogu biti temeljene na mjestu, društvenom statusu, interesima, etničkoj pripadnosti, jeziku, seksualnosti i mnogim drugim kategorijama (2011: 1-2).

Pitanje koja je to zajednica s kojom surađuju arheolozi u stvaranju novih pristupa i projekata ključno je za određivanje ove grane. U arheologiji se obično prije početka svakog istraživanja ili projekta kreće od identifikacije lokaliteta na kojima se planira vršiti

istraživanje, a pojava zajednice s vlastitim interesima na tom području javlja se posljedično. U takvim situacijama pojavljuju se dvije vrste zajednica. Prvu zajednicu čine ljudi koji žive u okolici (na lokalitetu ili u njegovoj blizini) te su vezani za lokalitet kao mjesto svojeg stanovanja (Marshall 2002: 216). Drugu kategoriju zajednice čine potomci ljudi iz prošlosti čija se prisutnost na lokalitetu istražuje. To su ljudi koji mogu pratiti svoje obiteljske korijene do ljudi koji su nekada živjeli na lokalitetu ili u njegovoj blizini. Njih definira odnos prema prošlosti i prema drugim ljudima (iz prošlosti) (216). Vrlo često se zapravo radi o jednoj zajednici koja obuhvaća obje navedene kategorije.

Prema Faulkneru pak, dvije zajednice koje se susreću u slučaju arheologije zajednice su zajednica arheologa i lokalna zajednica (Moshenka i Dhanjal 2011: 3). Pojam lokalne zajednice pritom se odnosi na Marshalline dvije kategorije zajednice, ali potrebno je istaknuti da i arheolozi zasebno čine jednu zajednicu koja pristupa određenom mjestu i njegovom naslijeđu s kojim dolaze u kontakt. I oni su kao skupina definirani određenim karakteristikama u svom pristupu arheološkoj baštini i lokalnim zajednicama.

Još jedna važna zajednica koju valja uzeti u obzir je i široka javnost kao konzument proizvoda arheologije. To ne moraju biti i gotovo nikad nisu isključivo lokalni stanovnici. Arheološke aktivnosti i proizvodi jedan su od najznačajnijih aspekata turizma i privlače brojnu nacionalnu i internacionalnu publiku. Nju također valja razmotriti prilikom odabira sadržaja arheoloških projekata i određivanja ciljeva.

2.5 PREDNOSTI I NEDOSTATCI ARHEOLOGIJE ZAJEDNICE

Prema Reid, glavna snaga arheologije zajednice je besplatna, strastveno posvećena radna snaga koju zanima svaki aspekt arheologije, koja brzo uči i unosi širinu korisnih vještina i znanja u svaki projekt. Potpora lokalne zajednice znači cijelo bogatstvo beneficija, od materijalne potpore u obliku financijskih sredstava, opreme ili raznih drugih darova, preko povijesnih dokumenata dostupnih i poznatih lokalnoj zajednici te njihove usmene povijesti, do povećanja interesa za arheološke projekte, ali i arheologiju općenito (2011: 23).

Za arheološku disciplinu prihvaćanje arheologije zajednice kao dominantnog modela rezultira obogaćenjem cijele discipline. Arheologija zajednice potiče postavljanje pitanja prošlosti koja se inače vjerojatno ne bi postavljala, sagledavanje arheoloških ostataka u novom svjetlu te razmišljanje o novim načinima na koje prošlost utječe na interpretaciju sadašnjosti (Marshall 2002: 218). Ona utječe na otvaranje novih, puno širih perspektiva i

odnosa s arheološkim ostacima koji bitno doprinose značaju arheologije za suvremeno društvo.

Arheolozi često nevoljko sagledavaju opciju arheologije zajednice. Osobito je problematično otvaranje arheologije široj, „neprofesionalnoj” populaciji jer se to može protumačiti kao gubitak ili inkomodacija, tj. odricanje od totalne kontrole nad arheološkim projektom i dopuštanje lokalnoj zajednici da sudjeluje u donošenju važnih odluka. Ponekad će to zaista značiti da se arheološka zajednica mora odreći nekih vlastitih ideja i problema koje želi istraživati. Jedna od glavnih prepreka za realizaciju arheologije zajednice jest i strah od neobučene radne snage koja zahtijeva konstantni nadzor i obuku (Reid 2011: 23). Dovođenje nestručne radne snage na terensko istraživanje iziskuje velik trud i pažnju od strane arheologa, koji moraju usmjeriti dio svog rada na ljude umjesto na materijal.

Mnogi se arheolozi ipak slažu da je arheologija zajednice ključ održanja arheologije u budućnosti (Marshall 2002: 218). Ukoliko se arheologiju želi povezati s industrijom turizma, neizbježno je da lokalne zajednice uvijek budu dio te interakcije kao agenti kulture i nužni subjekti za bilo kakvo istraživanje naslijeđa (Carman i Keitumetse 2005: 41).

3. DOMENE I PRIMJENA JAVNE ARHEOLOGIJE

Javna arheologija često se svrstava u domenu menadžmenta kulturnih resursa/kulturne baštine i smatra se odvojenom od akademske discipline arheologije (Marshall 2002: 213-14). Mnogim arheolozima koji se bave javnom arheologijom cilj je promijeniti perspektivu promatranja arheologije zajednice samo kao alata menadžmenta kulturnih resursa ili menadžmenta kulturne baštine. Glavna ideja iza širenja arheologije zajednice i njene veće primjenjivosti jest da se ona prihvati i kao dio akademskog i znanstvenog istraživanja. To nije samo jedan dio arheologije, onaj koji se prezentira javnosti, nego je filozofija koja treba prodirati u svaku granu arheologije kao discipline i postati općeprihvaćeni pristup arheologiji i od strane akademske zajednice. Arheologija zajednice više je od samo baštinskog turizma; to je specifičan pristup svim aspektima arheološke prakse i kao takav teži temeljito promijeniti prirodu ove znanstvene discipline (215).

Kad se govori o uključivanju lokalne zajednice u donošenje odluka vezanih uz arheološke resurse povezane s tom zajednicom, teško je definirati o čemu se točno radi, koji dio kontrole bi valjalo prepustiti lokalnoj zajednici i u kojoj mjeri. Shackel smatra da lokalnu

zajednicu treba uključiti u odluke vezane za prezentaciju njihove prošlosti vanjskom svijetu, odnosno široj javnosti. Pritom naglašava da se ne smiju pratiti „master narativi”, već je u prezentaciju potrebno uključiti i marginalne grupe; posebice je to slučaj s multietničkim lokalitetima (2005: 33). To je jedini način da domorodački ljudi, zajednice potomaka i ostale interesne grupe lokalnog područja mogu posjedovati prošlost koju su zaduženi kreirati arheolozi (Marshall 2002: 218). U ovom slučaju, često dolazi do negodovanja oko prepuštanja dijela kontrole lokalnoj zajednici jer profesionalni arheolozi moraju vlastite znanstvene interese prilagoditi i interesima drugih dionika (Shackel 2005: 33). Lokalne zajednice više nipošto ne smiju biti isključivane iz arheoloških projekata zbog etničkih, društvenih i intelektualnih razloga (Reid 2011: 26).

3.1 ARHEOLOŠKA BAŠTINA I NJENA ODRŽIVOST

Posljednjih godina u arheološkoj profesiji, ali i šire javljaju se neki novi pogledi na kulturna dobra i njihovo očuvanje. Arheološko naslijeđe konstantno je pod prijetnjom uništenja ili zaborava. Moderna društva predstavljaju ozbiljnu prijetnju za arheološku baštinu, a jedna od mogućih solucija ovog problema jest ideja da je baština resurs kojim treba profesionalno i pažljivo upravljati (Willems 1998: 294). Upravljanje kulturnim resursima relativno je novi pristup arheološkom i kulturnom naslijeđu općenito, koji zahtijeva temeljite promjene unutar cijele discipline, ali u konačnici rezultira dugotrajnim napretkom. Međunarodna diskusija cijele profesije o potrebi za upravljanjem arheološkom baštinom rezultirala je uvođenjem novim metoda i pristupa diljem svijeta. Koncept „zaštite i brige za spomenike” zamijenjen je „upravljanjem” arheološkim resursima (295).

U engleskom jeziku to su razdvojena područja. U šezdesetim godinama dvadesetog stoljeća uvedeni su termini kao što su *Cultural Resource Management* (upravljanje kulturnim resursima), *Archaeological Resource Management* (upravljanje arheološkim resursima) i *Archaeological Heritage Management* (upravljanje arheološkom baštinom) (Schadla-Hall 1999: 148). Navedene discipline često se preklapaju u područjima rada, te njihove definicije uvelike ovise o teorijskoj perspektivi rada i samih autora.

Problem održivosti jedan je od najvećim prilikom očuvanja baštine. Diskusije u tom području trebaju se voditi u smjeru pronalaženja načini korištenja resursa za užitek sadašnjih, ali i budućih generacija (Shackel 2005: 35). U očuvanju arheološke baštine imperativ je da projekti budu svoebuhvatni i dugotrajni. Arheologija zajednice i očuvanje baštine nisu

prolazni trendovi ili manji dijelovi projekata koje možemo privremeno primijeniti. To su svobuhvatni pristupi arheologiji koji se moraju odražavati u svakoj fazi provedbe aktivnosti.

3.2 BAŠTINSKI TURIZAM

Baštinski turizam najvažniji je segment industrije turizma za javnu arheologiju. To je „oblik putovanja koji pruža autentično iskustvo i komunicira živote, događaje ili postignuća ljudi iz prošlosti”. Takav oblik putovanja uključuje posjete arheološkim i povijesnim lokalitetima, parkovima, muzejima i mjestima s tradicionalnim i etničkim značajem te putovanja u strane države kako bi se upoznale druge kulture i istražili njihovi prapovijesni i povijesni korijeni (Pinter 2005: 9). Ujedno je to i najbrže rastući sektor industrije turizma (Shackel 2005: 35) te popularna aktivnost za provođenje slobodnog vremena (Tripp navodi da su posjete baštinskim atrakcijama popularnije od nogometnih utakmica (2011: 30)).

Kao i u slučaju javne arheologije ili arheologije zajednice, ni u ovom slučaju ne postoji općeprihvaćena terminologija ni definicija oko koje bi se svi složili. Pinter izjednačava pojam baštinski turizam s kulturnim turizmom, povijesnim turizmom, arheološkim turizmom ili turizmom kulturnog naslijeđa (2005: 9). Marshall pak, suprotno tome, upozorava da se pojam kulturnog turizma ne bi smio izjednačivati s baštinskim turizmom (2002: 215). U hrvatskom gospodarstvu takva vrsta turizma još ne zauzima dovoljno značajan segment industrije turizma da bi se mogla izdvojiti konkretna terminologija ili definicija. U hrvatskom jeziku baštinski turizam ponekad se još naziva i turizmom naslijeđa, a oba pojma još su svojevrsna nepoznanica u teoriji i praksi. Za potrebe ovog rada, baštinski turizam obuhvaćat će vrlo široko područje, sukladno definiciji Terese Pinter, kako bi se naglasio interdisciplinarni karakter i primjena arheoloških djelatnosti u turizmu.

Baštinski turizam ne može biti uspješan u izolaciji. Potrebno ga je uklopiti u širi krug industrije turizma, na svim razinama. Arheologija neupitno jest jedna od najznačajnijih komponenti baštinskog turizma, ali nije integrirana u industriju turizma s koordiniranom strategijom (Pinter 2005: 11). Rješenje koje Pinter predlaže je obostrana edukacija. Arheolozi se moraju educirati o turizmu i turističkoj djelatnosti, a turistička zajednica o osnovnim problemima vezanima za arheologiju i baštinski turizam. Kroz edukaciju je moguće naučiti odabrati i steći kompatibilne partnere iz drugih industrija (11). U praksi baštinski turizam nije prva i jedina stvar koja privlači turiste na određenu lokaciju. Iako je vrlo značajan, valja

upozoriti da resurs koji neka zajednica posjeduje gotovo nikada nije ciljane destinacija, već dio nekog većeg turističkog iskustva koje određena geografska regija pruža (9).

Arheološke institucije trebaju osvjestiti potrebu za širom obukom kako bi potaknuli bolje upravljanje arheološkim resursima u kontekstu turizma naslijeđa. Prije svega, potrebne su raznolike antropološke vještine, jer arheolozi moraju surađivati s lokalnom zajednicom i uključiti njih, njihovo naslijeđe i turističke resurse u svoj rad (Shackel 2005: 35). Osim toga, potrebno je poznavanje i nekih drugih disciplina koje može značajno poboljšati uspješnost i održivost arheoloških projekata u kontekstu baštinskog turizma. Chambers i Smith navode određivanje kapaciteta za turizam, muzeologiju, posredovanje okoline/okoliša, administrativno planiranje ugostiteljstva i razvoj projekata, marketing baštinskih resursa i slično (cit. u Shackel 2005: 35) kao područja indirektno vezana za arheologiju te uvjete za njenu uspješnu popularizaciju.

3.3 PREDNOSTI I NEDOSTACI BAŠTINSKOG TURIZMA

Uvijek je važno uzeti u obzir potencijalne disrupcije koje turizam općenito može donijeti lokalnoj zajednici (Marshall 2002: 215). Međutim, uz adekvatno planiranje i vođenje, usmjereno na interpretaciju i edukaciju javnosti kao osnovne komponente, baštinski turizam osigurat će dugoročna i sveobuhvatna rješenja kojima se moguće boriti protiv uništenja i vandalizma na arheološkim i povijesnim lokalitetima (Pinter 2005: 10). Uz pravilan pristup, baštinski turizam ne mora nositi nikakve negativne posljedice za određeni turistički resurs, a benefiti koje donosi svojom pravilnom implementacijom nebrojeni su.

Strah od turista kao disruptivne i destruktivne sile na lokalitetu može se prevladati edukacijom. Turizam se često sagledava kao negativni fenomen nametnut određenoj zajednici ili resursu, uništavajući ili izmjenjujući pritom autentičnost drugih kultura i mjesta kroz proces komodifikacije. Međutim, takva interpretacija pripada esencijalističkom i redukcionističkom gledištu (Meethan cit. u Carman i Keitumetse 2005: 39). Merriman tvrdi da turisti koji posjećuju prirodne i kulturne resurse obično nemaju želju oštetiti ih ili ukrasti poneki „suvvenir”, ali nedostatak znanja o prirodnoj i kulturnoj baštini često može rezultirati takvim štetnim ponašanjem (37).

Alati baštinskog turizma koriste se za promociju okolišne i kulturne svijesti te uspostavu okvira za razumijevanje multikulturalnih perspektiva (Pinter 2005: 10). Kao prednosti koje turizam naslijeđa donosi lokalnoj zajednici Marshall navodi ekonomsku

vrijednost, koja je usmjerena na lokalnu zajednicu umjesto na multinacionalne korporacije, te razvitak lokalnih resursa kulturne baštine kako bi se udovoljilo potrebama i interesima lokalne zajednice (2002: 215). Pinter se, umjesto na ekonomske, usmjerava na društvene efekte baštinskog turizma. Ona kao pozitivne utjecaje baštinskog turizma navodi izgradnju ponosa, stabilnosti, osjećaja zajedništva i identiteta zajednice, ali i otvaranje mogućnosti zaposlenja lokalnih ljudi te aktivno osiguravanje da se kulturni i povijesni lokaliteti očuvaju i održavaju (2005: 9).

4. PLAN RADA

U ovom dijelu rada bit će iznesene osnovne podjele područja djelovanja javne arheologije kako su postavljena u literaturi. Kategorije u kojima se provode aktivnosti te discipline različito su rasporedili različiti autori. Dok se neki fokusiraju na uvjete za uspješnu realizaciju projekata javne arheologije, drugi se više usmjeravaju na sredstva koja valja koristiti pri provođenju projekata. U ovom dijelu rada iznijet ću nekoliko do sada razvijenih metodologija, te ih ukomponirati u vlastitu podjelu područja djelovanja i alata javne arheologije.

4.1 PODRUČJA OSTVARENJA ARHEOLOGIJE ZAJEDNICE

Moshenska i Dhanjal iznose četiri područja kojima se bavi arheologija zajednice: edukacije, procesi poslije iskopavanja, financiranje arheoloških projekata te održivost. Edukacija se prvenstveno odnosi na različite grupe ili zajednice koje žele sudjelovati u arheologiji na određeni način, a nisu profesionalni arheolozi (2011: 3). Međutim, i same arheologe je pritom potrebno educirati o radu s ljudima, turističkoj djelatnosti općenito i ostalim granama djelatnosti s kojima arheolozi kao znanstvenici nisu upoznati, a nužne su za uspješno poslovanje. Dolje u tekstu поблиže su objašnjena područja edukacije arheologa. Drugi aspekt koji se nipošto ne smije zanemariti su procesi poslije iskopavanja. Često u arheologiji zajednice fokus stoji isključivo na iskopavanju, a zanemaruju se svi aspekti procesa koji slijede iskopavanje (3). Financiranje arheoloških projekata također je neizbježan dio realizacije (3-4), a vrlo slabo poznat i istražen od strane arheologa, posebice u suradnji s lokalnom zajednicom i na alternativne načine. Posljednja stavka koju navode Moshenska i

Dhanjal jest održivost projekata (4). Održivost je jedan od ključnih ciljeva arheologije zajednice koji naglašava gotova sva literatura na temu. Važnost arheologije zajednice leži u tome da ona ne bude jednokratna i privremena već da ostvaruje stalnu vrijednost za lokalnu zajednicu. Riječima Moshenska i Dhanjal, važno je koliko projekti traju, što ostavljaju iza sebe i kako se to mjeri (4).

4.2 GLAVNA NAČELA ARHEOLOGIJJE ZAJEDNICE

Prije početka pokretanja projekata arheologije zajednice valja odrediti njihove osnovne karakteristike. Faulkner uvodi pet osnovnih načela koja bi trebala biti osnova svakog projekta arheologije zajednice. Njegova načela ne predstavljaju toliko metodologiju rada, koliko osnovne preduvjete za uspješno ostvarenje projekata arheologije zajednice za kojima bi se svaki arheolog trebao voditi. Tih pet načela su (Faulkner 2000: 30-32):

- Lokalitete treba kopati
- Nisko-budžetni projekti mogu se financirati „organski”
- Projekti trebaju biti bazirani na zajednici
- Minimalna hijerarhija
- Ne postoji samo jedna točna metoda istraživanja.

Iako se na prvi pogled ideja da „lokalitete treba kopati” ne-arheolozima može činiti suvišna, jer javnost često pretpostavlja da je iskopavanje jedina svrha arheologije, arheolozi će vjerojatno bolje razumijeti što je Faulkner htio reći. Naime, mnogi lokaliteti čija je lokacija poznata danas stoje neiskopani. To može biti slučaj iz različitih razloga. Najčešće se radi o financijskim razlozima, ali ponekad je to slučaj taštine, straha ili iščekivanja bolje tehnologije i metodologije u budućnosti. Mnogi lokaliteti ostaju neistraženi jer ih netko čuva „za sebe”, a trenutno je u nemogućnosti otvoriti projekt na tom mjestu, ili se osjeća nespornim otkopavati nešto od iznimnog značaja. Faulkner posebice naglašava aspekt „čuvanja lokaliteta za budućnost”, gdje arheolozi pristupaju lokalitetima sa zadržkom, čekajući razvoj naprednije tehnologije koja bi im omogućila preciznije istraživanje (2000: 30). Koji god bio uzrok, Faulkner ističe da se što veći broj lokaliteta mora kopati jer od toga profitira i arheološka zajednica i opća javnost.

Drugo načelo, „organsko financiranje”, pokušava riješiti problem financiranja arheoloških projekata. Kako objašnjava, arheološka istraživanja često moraju biti ili nisko-budžetna ili se uopće ne provoditi (Faulkner 2000: 30-31). Ukoliko se arheolozi oslanjaju

samo na profesionalne i tradicionalne izvore financiranja, mnogi će projekti ostati neostvareni (30). Kao moguće rješenje, trebalo bi proširiti način razmišljanja i prihvatiti nove načine financiranja, poput *crowdfundinga* ili povlačenja sredstava i/ili opreme, smještaja i sličnih troškova iz lokalne zajednice. U arheologiji zajednice jedna od najvećih prednosti jest upravo oslanjanje na lokalno stanovništvo za pomoć. Iako će novčane donacije vjerojatno biti rijetkost, one nisu isključene. Ono što je od puno većeg značaja za projekte su donacije u drugim oblicima. Tri najveća troška arheoloških istraživanja su: 1) radna snaga, 2) smještaj, oprema, potrošna roba, 3) procesi poslije iskopavanja (31). Dio radne snage mogu činiti volonteri iz lokalne zajednice i smanjiti troškove plaćene radne snage; lokalno stanovništvo moći će ponekad ponuditi smještaj, dio opreme ili potrošnu robu (npr. hranu, uredski pribor i sl.) potrebnu projektu; u procesima poslije iskopavanja također se mogu ponuditi volonteri ili materijalne donacije koje bi omogućile lakšu realizaciju, a i značajan doprinos od strane lokalne zajednice posebice se očekuje u prezentaciji i održavanju završenih projekata, gdje se velik dio odgovornosti može i mora prepustiti lokalcima.

Time dolazimo do trećeg načela — projekti trebaju biti bazirani na zajednici (Faulkner 2000: 31). Kao što je već mnogo puta istaknuto, lokalnu zajednicu treba uključiti u projekt na svim razinama sudjelovanja, od administracije i istraživanja lokalne povijesti, preko terenskog rada (iskopavanja, rekognosciranja i sl.), do procesa poslije iskopavanja. Osim što im treba omogućiti uvid u istraživanje i dopustiti sudjelovanje na projektu, Faulkner naglašava aspekt prezentacije već i u toku istraživanja, poput organiziranih događanja, predavanja ili razgleda lokaliteta. Razlozi koje navodi za takav pristup su (31):

- omogućavanje velikom broju ljudi da se zabave i osobno razvijaju tako što „dodiruju prošlost” kroz kolektivnu aktivnost usmjerenu stjecanju i očuvanju kulturnog naslijeđa,
- porast entuzijazma i dobre volje povezivanjem s projektom, koji osigurava stalni protok vremena, raznolikih vještina i resursa lokalne zajednice,
- otkrivanje naslijeđa pretvara se u živi proces.

Faulknerov koncept minimalne hijerarhije odnosi se na demokratsku strukturu i organizaciju projekata (2000: 32). On želi da arheološko iskustvo ne bude slično strogim hijerarhijama drugih radnih mjesta, poput ureda i tvornica, koje prati slika obeshrabrivanja kreativnosti, već zagovara stajalište da radno mjesto nudi „prilike, izazove i odgovornosti koji će maksimizirati entuzijazam, vlastiti razvoj i doprinos ljudi” (32). Filozofija iza ovakvog načina rada je da „ljudi uče i rade najefikasnije kada ih se tretira s poštovanjem, kad

razumiju to što rade i imaju kontrolu nad time te priliku za rad”; takav način rada podiže standard arheološkog iskopavanja (32). U sklopu svog projekta, Faulkner omogućava volonterima da nakon osnovne obuke sami odabiru dijelove projekta na kojima žele raditi, a ohrabruje ih i da postavljaju pitanja i zahtijevaju objašnjenja za sve nejasnoće kako bi bili što efektivniji i pobudili dublji interes (32).

Posljednja stavka je da ne postoji samo jedna točna metoda istraživanja (Faulkner 2000: 32). Faulkner vjeruje da na arheološkim iskopavanjima voditelji ne moraju biti isključivo arheolozi, već ljudi koji posjeduju znanja, vještine i iskustvo u radu u arheologiji zajednice (32). To naravno ne znači da arheološke projekte treba prepustiti neprofesionalcima, ali ljude s interesom za arheologiju i pojedini lokalitet u svakom slučaju treba uključiti u rad na projektu, na način na koji najbolje mogu iskoristiti svoja znanja i vještine kako bi doprinijeli istraživanju.

Arheologija zajednice primjenjiva je na mnoge projekte i donosi mnoge prednosti za rad: ne mora se raditi ubrzano kao u spašavalačkoj arheologiji, moguće je primiti velik broj neobučениh volontera, izdvojiti vrijeme za obuku na lokalitetu, raditi polaganim tempom dok se razvijaju ideje i vještine, otvaraju diskusije i potiču novi načini razmišljanja, metode i interpretacije se prilagođavaju materijalu kako se on pojavljuje te se lokalitet može sveobuhvatnije istražiti (Faulkner 2000: 32).

Faulknerov pristup treba biti nit vodilja svakog projekta. Služeći se njegovim načelima svaki arheolog uključen u projekte arheologije zajednice može znati koje uvjete mora poštovati i što od takvih projekata očekivati. Na temelju navedenih pet karakteristika predlažem sustav provjere i evaluacije za arheologiju zajednice:

Tablica 1. Osnovne pretpostavke i pitanja arheologije zajednice.

Načelo	Osnovne pretpostavke i pitanja
<i>Lokalitete treba kopati</i>	Postoje li lokaliteti u našoj blizini čijeg postojanja smo svjesni, ali nisu otkopani? Koji lokaliteti bi mogli promijeniti zajednički identitet pojedinih današnjih zajednica, a nisu još istraženi? Koje su prednosti istraživanja pojedinog lokaliteta?
<i>Nisko-budžetni projekti mogu se financirati „organski”</i>	Koliki je financijski iznos uistinu potreban za otvaranje projekta? Koliki dio projekta mogu financirati lokalni organi vlasti?

Postoje li pojedinci iz lokalne zajednice koji bi financijski doprinijeli projektu?

Na koje načine možemo smanjiti troškove kroz doprinose lokalne zajednice (smještaj, oprema, radna snaga itd.)?

Koji su netradicionalni načini prikupljanja sredstava kojima možemo doprinijeti projektu (npr. *crowdfunding*, *fundraising*, sponzorstva i sl.)?

Projekti trebaju biti bazirani na zajednici

Zašto je lokalitet važan za lokalnu zajednicu?

Na koja pitanja pokušava odgovoriti istraživanje?

U kojem obliku lokalna zajednica može sudjelovati u projektu?

Što lokalna zajednica misli o pokretanju istraživanja i koje rezultate očekuje?

Kako lokalna zajednica želi prezentirati svoju prošlost, ali i sadašnjost?

Kako će pokretanje istraživanja utjecati na život u okolnom području?

Minimalna hijerarhija

Tko je odgovoran za istraživanje?

Stručnjaci iz kojih profesija mogu imati pravo glasa u istraživanju i prezentaciji?

Hijerarhija mora biti kompleksna i uključivati nekoliko različitih vrhovnih figura koje ne dolaze iz istih profesija i s istim interesom u projektu.

Otvora li se prostor kreativnosti i pravu glasa čak i na dnu hijerarhijske ljestvice?

Ne postoji samo jedna točna metoda istraživanja

Postoje li interdisciplinarni pristup i stručnjaci iz raznih disciplina na istraživanju?

Postoje li rezervni planovi za realizaciju svakog dijela?

Je li plan rada prilagodljiv promjenama?

Jesu li ljudi prilagodljivi promjenama?

Provjerava li se odgovara li određeni način istraživanja radu kontinuirano i u svim faza istraživanja?

4.3 KOMPONENTE METODOLOGIJE ARHEOLOGIJE ZAJEDNICE

Moser je uočila problem nedostatka standardizirane metodologije u primjeni arheologije zajednice te je razvila vlastitu metodologiju prihvaćenu od strane mnogih autora. Proces se sastoji od sedam komponenti (Moser et al. 2002: 299):

1. komunikacija i suradnja
2. zapošljavanje i obuka
3. javna prezentacija
4. intervjui i usmena povijest
5. obrazovni resursi
6. foto i video arhive
7. prodaja pod kontrolom zajednice.

Moser pritom naglašava da ovih sedam točaka nisu točan recept za kreiranje projekata arheologije zajednice, jer je svaki projekt drugačiji i kompleksan na svoj način, ali nudi pregled područja o kojima valja razmisliti i koja mogu donijeti nove ideje. Svaku stavku objasniti ću zasebno, a zatim upotrijebiti kao bazu za primjere alata kroz koje bi se tako nešto moglo realizirati u hrvatskoj arheologiji, a kasnije i na primjeru gradine Vrčin.

Dobra komunikacija i suradnja između članova i predstavnika lokalne zajednice u svakoj fazi realizacije projekta ključne su za uspjeh. To ne smije biti jednosmjerni proces u kojem arheolozi informiraju lokalnu zajednicu o tome kako projekt napreduje, već je potrebno otvoriti kontinuirani dijalog i dvostranu komunikaciju koja će omogućiti protok informacija u oba smjera (Moser et al. 2002: 229).

Od strategije za realizaciju, Moser predlaže partnerstva s lokalnim organizacijama poput lokalnih vijeća ili organizacija za očuvanje baštine, kako bi se rezultati arheološkog istraživanja mogli inkorporirati u buduće planove zajednice (Moser et al. 2002: 229). Osim toga navodi i stalne izvještaje o rezultatima i strateškim planovima projekata kao obavezan dio suradnje, objavu rezultata u obliku razumljivom laicima i dostupnih svima, otvorenost u radu tj. informiranje lokalne zajednice o svemu što se događa, a ne djelomično i povremeno (230), autorstvo i vlasništvo (ljudi osjećaju da im naslijeđe iz njihovo zajednice pripada, te žele znati da je ta pripadnost priznata što je posebice važno kod prezentacije rezultata) (231), društvenu interakciju u obliku kontakata i izvan poslovnog kruga (stjecanje prijateljstva i pokazivanje da je arheolozima stalo do tih ljudi i tog mjesta, a ne samo do istraživanja), priznavanje poteškoća (priprema za konflikte koji će se neizbježno pojaviti u toku realizacije) (232).

Zapošljavanje i obuka lokalnih ljudi mora biti prioritet u projektima arheologije zajednice. Potrebno je ljudima prenijeti znanja i vještine vezane za arheološko istraživanje, upravljanje baštinom i muzeologiju kako bi projekt i njegovi rezultati ostali relevantni i u budućnosti, i nakon što arheolozi napuste mjesto istraživanja i projekt bude prepušten lokalnoj zajednici (Moser et al. 2002: 232). Aspekti koje navodi u ovoj kategoriji su (233):

- stalno zaposlenje u punom radnom vremenu koje osigurava potpunu posvećenost radu od strane pojedinaca iz lokalne zajednice,
- podučavanje u području arheologije, prezentacije baštine, muzejske prezentacije, informatičkih tehnologija i sl., ali i pomoć u stjecanje formalnih kvalifikacija.

Javna prezentacija nalaza arheoloških istraživanja jedan je od glavnih ciljeva arheologije zajednice. Na taj se način osigurava da se širu javnost informira o rezultatima i značaju projekata. Moser naglašava da je pritom bitno obuhvatiti grupe različitog kulturnog porijekla (Moser et al. 2002: 234). Moser provodi vlastiti projekt arheologije zajednice gdje se trudi implementirati sve gore navedene tehnike. Jedan od ciljeva koje navodi u sklopu javne prezentacije je i centar za baštinu, u kojem bi se redovito prezentirali rezultati istraživanja i povijesni i kulturni podaci o zajednici. U prezentaciji Moser naglašava korištenje novijih tehnika muzeologije, poput višestrukih narativa, konstruktivnog učenja, biografije artefakata, ekspozicije interpretativne prirode izložaka i sl. (235). Javna prezentacija obuhvaća sljedeće aspekte (235-236):

- izložbena strategija koja će se dogovarati u suradnji s lokalnom zajednicom (lokalnoj zajednici prezentiraju se sugestije o prezentaciji, a ona također može dati svoje prijedloge prije same izvedbe), a inkorporirat će aspekte prošlosti i sadašnjosti,
- privremene izložbe koje će prikazivati rezultate projekta paralelno s iskopavanjem umjesto nakon završetka istraživanja,
- ostvarenje međunarodnih veza i partnerstava između institucija i zajednica.

Intervjui s lokalnom zajednicom o njihovom kulturnom naslijeđu neizbježan su dio projekata arheologije zajednice. Na taj se način arheolozi upoznaju s percepcijom ljudi o arheološkim otkrićima i načinu na koji doživljavaju arheologiju. Osim toga, lokalna zajednica upoznata je i s vlastitom usmenom poviješću koja može biti vrijedan izvor informacija za arheologe (Moser et al. 2002: 236). Ovu komponentu čine (237):

- neformalna i nestrukturirana pitanja za intervju koja dopuštaju intervjuiranima da pokriju područja koja smatraju najvažnijima (u slučaju Moserina projekta, postoje četiri teme intervjuja: nacionalna, regionalna i lokalna prezentacija prošlosti,

poznavanje lokaliteta, općenito iskopavanja i arheolozi, uloga arheologije i prošlosti u budućem razvitku lokaliteta),

- analiza upitnika.

Edukativni materijali također su važna komponenta arheologije zajednice. Moser se ovdje uglavnom usmjerava na mlađu populaciju tj. djecu, ali obrazovni resursi moraju biti usmjereni i na odrasle pripadnike lokalne zajednice. Od obrazovnih resursa Moser navodi (238-239):

- posjeti lokalitetu,
- dječje knjige,
- baza artefakata u digitalnom obliku dostupna lokalnoj zajednici.

Arhiva video i fotografskih zapisa osigurat će da zajednici sjećanje na projekt i prateća iskustva ostanu uvijek dostupni, a dodatna prednost je što se zapisi lako mogu izložiti u spomenutom centru za baštinu (Moser et al. 2002: 240). Fotografije, osim nalaza i toka istraživanja, prikazuju i sudionike na projektu te nadopunjavaju znanstvenu fotografsku arhivu koja se radi u sklopu svakog arheološkog projekta. Video zapisi snimali bi se na dnevnoj bazi i redovito reproducirali (240-41).

Posljednja komponenta odnosi se na turistički potencijal arheoloških resursa. Moser to naziva prodajom pod kontrolom zajednice (Moser et al. 2002: 241). „Prodaja” arheologije može postati značajan dio lokalne ekonomije ukoliko se ostvari na pravi način. Na taj način centar za naslijeđe može postati i ekonomski samoodrživ i zapošljavati lokalne ljude (242). Lokalnoj zajednici pritom treba predati dio kontrole, s obzirom da se radi o resursima kojima će se ona sama predstavljati općoj javnosti. Stoga lokalni ljudi moraju biti aktivno uključeni u odabiranje vrste suvenira i ostalih proizvoda namijenjenih za prodaju. Važno je obratiti pažnju za odabir i usklađenost vizualnog identiteta (primjerice, logotipa) koji će na pravi način predstavljati lokalitet i lokalnu zajednicu (242).

Kategorije koje predlaže Moser postavljaju tek okvire rada, ali ne i široku paletu alata koji se mogu primijeniti unutar pojedine kategorije. Pri kreiranju metodologije predstavljene dolje u tekstu, vodila sam se Moserinim komponentama, uvodeći pritom alate koje u pojedinoj kategoriji smatram primjenjivima u kontekstu arheologije zajednice.

5. REZULTATI - METODOLOGIJA

U ovom dijelu rada razvila sam najvažnije kategorije djelatnosti unutar kojih je potrebno djelovati u smjeru uvođenja tehnika primjene arheologije zajednice. Kategorije su različite od onih koje predlaže Moser, ali vode se sličnom podjelom područja djelovanja. Unutar svake kategorije predstavljeni su alati koje valja razmotriti i odlučiti na temelju pojedinačnih istraživanja jesu li primjenjivi u stvarnosti. Na kraju ovog poglavlja nalazi se tablični prikaz sredstava kojima se moguće služiti unutar pojedine kategorije prema fazi projekta arheologije zajednice.

Kategorije po kojima dijelim aktivnosti arheologije zajednice su:

1. edukacija
2. interdisciplinarna suradnja
3. aktivna konzumacija produkata arheologije
4. aktivna konzumacija produkata arheologije
5. prezentacija rezultata i održivost resursa
6. interpretacija
7. promocija
8. financiranje

5.1 EDUKACIJA

Edukacija je vjerojatno najvažniji aspekt za uspješno ostvarenje projekata arheologije zajednice. Educirati se moraju svi — od arheologa, preko studenata, do djece i odraslih koji jesu ili nisu uključeni u konkretan projekt. Prije svega, valja početi od arheologa. Iako mnogi jesu svjesni da javna arheologija postoji, mnogima još nije jasno što točno taj pojam označava. Ukoliko je zaista javna arheologija jedini mogući put za buduće održanje discipline, kao što mnogi autori navode (npr. Marshall 2002: 218), svakog bi arheologa trebalo upoznati s tim konceptom. Izvan Republike Hrvatske to je značajno više prakticirana grana arheologije nego u našoj državi. Želimo li ostati u toku sa stranim arheolozima i pratiti trendove u razvoju discipline, arheolozi se moraju informirati o značaju i primjeni javne arheologije.

Kao što je već napomenuto, standardizirana metodologija za provođenje projekata javne arheologije ne postoji. Iako je to sve popularniji koncept, a literatura na temu brojna, na

vrlo je malo mjesta objašnjena konkretna metodologija za provođenje takve vrste projekata. Drugim riječima, arheološka zajednica ulaže velik trud i vrijeme u razrađivanje koncepta javne arheologije, ali ne nudi mnogo rješenja za realizaciju. To nije iznenađenje niti zaslužuje kritiku. Arheolozi su prije svega arheolozi. Oni prate svoju disciplinu i razvijaju se unutar nje. Mnogi od njih već su učinili ogroman korak prema naprijed time što su uočili potrebu i stvorili prostor za razvitak jedne takve poddiscipline. Međutim, alati koji bi omogućili realizaciju njihovih ideja ne spadaju u domenu arheologije. To su sredstva i tehnike koje pripadaju nekim drugim disciplinama, npr. turizmu, financijama, menadžmentu, organizaciji događanja, marketingu, istraživanju tržišta itd. Od arheološke zajednice ne možemo očekivati poznavanje i vješto baratanje alatima koji pripadaju drugim disciplinama. Ipak, kao što je već naglašeno gore u tekstu, neki oblik edukacije arheologa o osnovnim alatima nužno je za uspjeh.

Edukacija može biti samostalna i individualna. Svatko može reći da arheolozi mogu pročitati nekoliko knjiga o, primjerice, marketingu, i tako savladati osnove potrebne za dobru promociju. Međutim, to nije realno očekivanje niti se očekuje od arheologa da samoinicijativno provode slobodno vrijeme učeći o nečemu što nije njihov interes ili zadatak. Ono što je moguće učiniti jest uvesti na fakultetskoj razini jedan ili više kolegija koji bi proučavali sredstva i tehnike potrebne za popularizaciju arheologije. Na taj bi način arheolozi dobili jasniju sliku o tome na koje je sve načine i pod kojim uvjetima moguća realizacija pojedinih projekata, ali bi i sami dolazili do ideja koje su im do tada bile neuhvatljive. Obrazovanjem o osnovama gradi se osnovni okvir razmišljanja i kreiranja projekata popularizacije i približavanja arheologije javnosti.

Edukacija se osim na zajednicu arheologa obavezno treba proširiti i na opću javnost, tj. bilo koju grupu ljudi s interesom za to područje. To, koliko god nekad bilo teško priznati, nužno znači da javnost treba pustiti da uđe dublje u temu od povremenih predavanja koja mogu poslušati. Kako Tripp navodi, koliko god arheolozi sami znali da je arheologija mnogo više od otkopavanja starih stvari, ljude ipak najviše zanima kopanje. Pristup materijalnoj kulturi je ključan faktor za razvoj i budućnost arheologije kao discipline (2011: 30). Javnost treba educirati o svakoj fazi ostvarenja projekta i omogućiti edukacije u svim životnim fazama zainteresiranih. Na taj će način javnost bolje shvatiti važnost arheologije.

To se može ostvariti na nekoliko načina. Prvi su svakako edukativna predavanja koja moraju biti osnovna zadaća svake arheološke institucije, ali i pojedinih projekata. Dok mnoge arheološke institucije u Hrvatskoj prakticiraju ovu formu edukacije, ona nije toliko česta za pojedinačne projekte. Radionice i predavanja su vrlo rijetko tematizirani relevantnim temama

za trenutna ili nedavna arheološka istraživanja. Naravno da za široku javnost postoje teme iz prošlosti koje su uvijek privlačne velikim publikama zbog svoje mistične ili egzotične komponente. Ali, ukoliko se javnosti arheolozi žele približiti s vlastitim relevantnim istraživanjima i doseći razinu poštovanja i razumijevanja koju očekuju od šire publike, potrebno je ljudima prići upravo i s projektima na kojima i sami rade i koji su u fazi istraživanja ili nedavno istraženi. U sklopu svakog projekta trebala bi se održati predavanja koja bi određeni lokalitet i njegovu važnost približila lokalnoj zajednici, ali i široj javnosti. Predavanja se mogu održavati u školama, na fakultetima, u kulturnim centrima ili bilo kojoj drugoj dostupnoj lokaciji u zajednici gdje se ljudi mogu okupiti radi edukacije. McNeill tvrdi da je arheologija pronašla novu nišu na tržištu kao alternativna edukacija. Naglašava da to nadilazi samo dječje obrazovanje, već obuhvaća i ostale članove zajednice, razvijajući se kao sve popularniji oblik cjeloživotnog učenja (2011: 80).

5.2 INTERDISCIPLINARNA SURADNJA

Potrebno je ponovno napomenuti da je za uspješnu inkorporaciju javne arheologije u arheološke projekte, ali i baštinski turizam, potrebna interdisciplinarna suradnja. Osnovna edukacija u drugim disciplinama pruža samo okvire razmišljanja, ali ne i dovoljno znanja za uspješnu realizaciju. Jasno je, naravno, da nema svaki projekt dovoljno sredstava i mogućnosti da zaposli stručnjake za promociju, organizaciju, financiranje itd. To je idealna situacija koja je teško ostvariva u svijetu ograničenih mogućnosti. Ipak, u većini slučajeva moguće je uključiti u projekt, ili samo dio projekta, barem jednog stručnjaka iz disciplina relevantnih za uspješno provođenje ideja. Na taj će se način smanjiti količina obaveza arheologa koje im strukovno ne pripadaju, ali i izbjeći velik broj potencijalnih pogrešaka u planiranju i realizaciji.

Spomenuto je već da lokalnu zajednicu treba uključiti u projekte za uspješniju realizaciju i iskoristiti kao svojevrsni resurs. Primjer interdisciplinarnog uključivanja u arheološke projekte upravo u ovom području dolazi na najplodnije tlo. Umjesto angažiranja visoko-plaćenih profesionalaca iz drugih disciplina, moguće je obratiti se lokalnoj zajednici za pomoć. Osim što postoji šansa da će u cijeloj zajednici vjerojatno postojati i stručnjaci iz pojedinih polja koja su korisna za realizaciju, a koji su zbog vlastitih interesa voljni volontirati ili odraditi dio posla na projektu uz manju naknadu, ponekad je dovoljna informacija od strane ljudi koji na nekom području žive ili ga dobro poznaju. Lokalna

zajednica može biti vrlo korisna u raznim područjima koja se tiču njih i njihovog mjesta stanovanja - npr. najbolje će znati koja su promotivna sredstva najefikasnija u tom području, mogu pomoći u organizaciji događanja, najbolje poznaju profil turista koje područje privlači i sl. Na neki način, lokalna zajednica pruža mogućnost istraživanja „tržišta” koje je baza za donošenje svih važnih odluka u promociji i popularizaciji.

Ipak, najveći je problem ovog tipa popularizacije taj što se arheologija i arheološki materijal ljudima ponovno prezentira kao komoditet koji arheološka zajednica proizvodi. Ljudi ne žele biti pasivni konzumenti, oni žele interaktivno sudjelovati u arheologiji i osjetiti i sami o čemu se zapravo radi. Jedino na taj način mogu shvatiti potpuno iskustvo arheoloških istraživanja. Kao što Tripp to najbolje kaže — „ljudi žele kopati” (2011: 30).

5.3 AKTIVNA KONZUMACIJA PRODUKATA ARHEOLOGIJE

Osim predavanja, moguće je održati i raznolike radionice prilagođene tematici projekata. Prednost radionica je fizički pristup naslijeđu, tj. rad s pravim materijalom i bolje približavanje sadržaja djeci i odraslima. Primjerice, to mogu biti kulinarske radionice na kojima bi se mogla pripremati jela iz prošlosti, radionice izrade i igranja antičkih igara, radionice izrade i upotrebe prapovijesnih alata i sl. Radionice imaju dugotrajan efekt na ljudsku svijest i ostaju dulje upamćene od predavanja zbog šireg osjetilnog iskustva koje pružaju. Radionice su event, događanja koja nas i fizički premještaju u razdoblja iz prošlosti i dopuštaju doživjeti bar malen dio tadašnjeg života.

Osjetilno iskustvo radionica može se i dalje proširiti. U sklopu projekta na gradini Vrčin predstavljenog dolje u tekstu zamišljena je i ljetna škola arheologije. To je neuobičajen pristup terenskom radu, koji se sastoji od primanja polaznika izvan arheološke discipline na projekt, kako bi pomogli u radu, a oni za to iskustvo plaćaju određenu pristojbu. Naime, na području Europe funkcionira nekoliko takvih većih projekata gdje ljudi iz cijeloga svijeta plaćaju svoj boravak na arheološkom lokalitetu i imaju priliku osobno iskusiti arheološki posao. Na lokalitetu provode nekoliko tjedana u kojima uče i rade, iskopavaju, obrađuju materijal, izrađuju zbirke i sl. Projekt vode arheolozi, koji ujedno i nadziru polaznike, ali za prisustvovanje nije potrebno predznanje jer je cilj takve škole upravo naučiti o arheologiji i arheološkoj praksi.

Takva vrsta sudjelovanja ne mora se ograničiti na plaćene ljetne škole. Moguće je u svakom slučaju realizirati ovakvu vrstu edukacije i za volontere i zainteresirane iz lokalne

zajednice ili šire, u trajanju po želji sudionika ili izboru voditelja projekta. Mnogi arheolozi danas otvaraju svoja iskopavanja za pristup javnosti tj. ljudi mogu doći pogledati što se radi te isto probati i sami. Naravno da se u takvim slučajevima radi o strogo kontroliranom radu pod nadzorom profesionalnih arheologa. Ovdje arheolozi moraju izaći u susret zainteresiranima i odvojiti dio svoga vremena za obuku ljudi za rad na terenu i konstantno ih nadzirati. Iako mnogi arheolozi negoduju oko takvog oblika podučavanja, on ipak znači besplatnu radnu snagu i veliki utjecaj na lokalnu populaciju. Cijela disciplina uvelike profitira od takvog oblika rada — osim altruističke želje da se pomogne cjeloživotnim učenicima, edukacija omogućava da više ljudi razumije čime se arheolozi bave i podrži njihov rad (Merriman cit. u Orange 2011: 102). Ljudi takva iskustva dugo pamte, često prepričavaju i lako im se vraćaju. Na taj se način ostvaruje najbolji oblik promocije — prenošenje riječi od usta do usta, promocija kojoj javnost najviše vjeruje i koja najjače djeluje na ciljane grupe. To će omogućiti podizanje svijesti o arheologiji i pobuditi interes za arheologiju u velikom dijelu javnosti.

5.4 PREZENTACIJA REZULTATA I ODRŽIVOST RESURSA

Nikako ne valja zaboraviti da značajan dio edukacije pripada prezentaciji samog materijala. Stoga u sklopu prezentacije materijala valja pronaći načine na koji će se on izložiti, da pritom ostane zaštićen, a istovremeno zainteresira i podučiti publiku o sadržajima koje prikazuje.

Tri su vrste prezentacije materijala predstavljene u ovom radu:

1. arheološki parkovi
2. muzejska prezentacija
3. centri za naslijeđe.

5.4.1 Arheološki parkovi

Iako su kao dio održivosti arheoloških projekata do sada navođeni uglavnom centri za baštinu ili muzeji, nikako ne valja zanemariti arheološke parkove kao jedan od najprivlačnijih oblika prezentacije za široku javnost. Ovo je jedan od najčešćih oblika približavanja arheologije javnosti kroz materijalnu poveznicu. Arheološki parkovi najbližiji su

putovanjima u prošlost — oni rekonstruiraju prošlost određene zajednice na mjestu i s objektima na kojima se ona nekada zasnivala.

Arheolozi nisu usuglašeni oko jedne definicije arheološkog parka te granica između arheološkog parka i lokaliteta otvorenog javnosti nije uvijek lako određiva. McManus tvrdi da je svako poimanje termina arheološki park vrlo subjektivno jer se arheološki parkovi značajno razlikuju (1999: 57-58). Neke od osnovnih karakteristika takvog oblika prezentacije su sljedeći (58):

- neprofitan izraz kulturne vrijednosti koji se fokusira na posjetitelje, a obuhvaća komunikaciju po visokim muzeološkim standardima,
- usredotočenost na jedan distinktivni spomenik unutar prilično velikog kulturnog krajolika koji može biti izdvojen za interpretativne svrhe,
- veliko ograničeno područje s jednim kontroliranim ulazom za posjetitelje,
- ugodno za posjetu, s parkiralištem, šetnicom, kafićem i sanitarijama,
- dobro tržišno plasiran fokus za turizam, kojem je glavna svrha konzervacija, a ne javna usluga.

Arheološki parkovi su, poput muzeja, izraz kulturnih nekomercijalnih dobara, koji istovremeno služe za užitek i zabavu posjetitelja (McManus 1999: 57). Nastaju kako bi se očuvao nekadašnji prirodni i povijesni krajolik nekog mjesta (58).

Vrijednosti arheoloških parkova su brojne, a obuhvaćaju raznolike socio-političke faktore koji utječu na zajednicu. Cijenjeni su, osim zbog svoje konzervatorske uloge, i zbog okolišne i rekreacione vrijednosti te zbog estetske atraktivnosti. Stoga privlače mnogobrojno lokalno stanovništvo i turiste kao grupe s interesom za ili pod utjecajem uspostave takvih objekata. Među navedene grupe spadaju ljudi koji žive unutar parka (a koji žele minimalni utjecaj parka na svoj svakodnevni život i maksimalnu financijsku naknadu od turističkog prometa), ljude koji žive i rade u okolici, regionalna tijela vlasti i uprave, turističke organizacije, odgovorne arheološke institucije, ekološke organizacije i mnoge druge. Sve sudionike interesirat će razvoj i uspostava takve vrste projekata pa je komunikacija sa zajednicama nužna za postizanje okvira prihvatljivog većini (McManus 1999: 59).

Arheološke parkove moguće je obogatiti na razne načine. Oni se ne moraju uvijek sastojati isključivo od sačuvanih arheoloških ostataka omeđenih ogradom i eventualne šetnice. Horitukulturalni elementi također mogu biti važan dio arheoloških parkova koji će pridonijeti autentičnosti doživljaja lokaliteta kao dijela prirodnog krajolika. Nadalje, opcija rekonstrukcija objekata iz prošlosti uvijek je privlačna posjetiteljima. Međutim, mnogi

arheolozi i povjesničari ne podržavaju upotrebu fizičke rekonstrukcije na lokalitetu, a njihov oprez nije neutemeljen. Fizičke rekonstrukcije imaju nekoliko nedostataka. Mogu oštetiti arheološku evidenciju, zavaravati javnost u kontekstu interpretacije, veliko su financijsko opterećenje za projekt i podložni su subjektivnoj interpretaciji. Oštećenje arheoloških resursa ne bi smjelo biti problem uz odgovoran i promišljen pristup rekonstrukcijama. Prezervacija se najviše odnosi na limitiranje rekonstrukcija samo na već iskopana područja i održavanje podataka o tome što je točno na tom području prethodno napravljeno i pronađeno. Visoki trošak izvedbe rekonstrukcija može predstavljati problem, ali rekonstrukcija se može sagledati i sa stajališta ulaganja, kao investicija u atrakciju koja privlači mnogobrojne posjetitelje. Najveći je problem vezan za interpretaciju baštine spomenute u prethodnom poglavlju. Naime, posjetitelje treba informirati o značenju rekonstrukcija. Mnogi često pomisle da se radi o očuvanim strukturama o prošlosti, a ne shvaćaju da se to prikazi određenih interpretacija struktura o kojima je poznata samo lokacija i materijal. Ono što se posjetiteljima predstavlja je interpretacija bazirana na arheološkim, etnografsko-povijesnim i eksperimentalnim podacima, a ne apsolutna istina (Kennedy i Sawyer 2005: 25). I u ovom slučaju je za odgovoran pristup i otvaranje javnosti nužna edukacija, koja ima za cilj naučiti ljude kako pristupiti određenom lokalitetu ili rekonstrukciji.

Prepreke koje se mogu javiti pri upotrebi rekonstrukcija na nekom lokalitetu — interpretaciju, održavanje, sigurnost, osiguranje, prezervaciju (Kennedy i Sawyer 2005: 25) — stoga ne treba shvatiti kao razloge za odustajanje. Rekonstrukcije su veoma važan i vrijedan dodatak arheološkim parkovima koji može donijeti mnogobrojne prednosti. Ako se planira i izvodi promišljeno i u kontaktu s relevantnim javnostima na koje ostavlja određeni utjecaj, rekonstrukcija može obogatiti iskustvo posjetitelja tako da ponudi iskustvo za više osjetila, koje omogućava bolje razumijevanje i identifikaciju s ljudima koji su nekada živjeli na tom lokalitetu (23).

Arheološki parkovi iz navedenih razloga jedna su od najvećih atrakcija u baštinskom turizmu, ali i među najznačajnijima u turizmu općenito. To je vrlo široko iskustvo koje pruža odličan uvid u prošlost i ostvaruje najveću razinu identifikacije s njome. Kao atrakciju, arheološke parkove treba prilagoditi posjetima turistima. Oni će to bolje proći kod publike, što su više prilagođeni zahtjevima posjetitelja. Pritom se naravno ne misli na ugrožavanje baštinskih resursa ni u kojem obliku, već na atraktivnost i sigurnost posjetitelja. U sklopu arheoloških parkova poželjno je uključiti i potrebne strukture za dugo zadržavanje i ugodniji boravak posjetitelja. Osim sanitarnih prostorija i šetnica po lokalitetu, posjetiteljima je poželjno osigurati i kafić ili restoran u kojem se mogu zadržati, klupice za odmor, čist i

održavan lokalitet, uklopljen u prirodni krajolik okoline i sl. Važno je da se posjetitelj u parku osjeća ugodno i sigurno te mu osigurati mogućnost provođenja duljeg vremena na njemu ukoliko osjeti tu želju.

Parkovi nisu kratkotrajni projekti koje je lako napustiti. Iako obično nastaju po završetku iskopavanja, moguće ih je planirati i u toku iskopavanja, pa čak i djelomično realizirati. Ono što je važno naglasiti u kontekstu arheologije zajednice jest činjenica da ti parkovi pripadaju prije svega lokalnim zajednicama, te da upravo njih treba podučiti o važnosti održavanja i očuvanja parkova za budućnost. Arheolozi ne ostaju zauvijek na lokalitetima koje su istraživali i za njihov opstanak moraju podučiti lokalnu zajednicu kako bi zajednički očuvali kulturnu baštinu.

5.4.2 Muzejska prezentacija baštine

Muzeji su primarno sredstvo prezentacije arheološkog materijala i istraživanja. Oni predstavljaju najčešće mjesto dodira između javnosti i arheološke profesije, gdje se materijalna kulturna povezuje u narative koji oblikuju svijet u kojem živimo (Teeter 2011: 141). Muzeji pružaju mogućnost prezentacije prijenosnog kulturnog materijala u obliku u kojem odražava kreiranje i pričanje priča o prošlosti (152). U konstruiranju prezentacije namijenjene javnosti sudjeluju, ili bi trebale sudjelovati, različite javnosti. Pogledi arheologa i lokalnih zajednica i u ovom se slučaju znatno razlikuju jer dolaze iz različitih perspektiva i s različitim ciljevima. Arheolozi od materijala očekuju pojavu određenih obrazaca i višestrukih smjerova razvoja dokaza kako bi na temelju toga formirali ideje o prošlosti (144). To, naravno, nije uvijek u potpunosti točno, s obzirom da arheolozi često prilaze analizi materijala s određenim već formiranim idejama koje mogu utjecati na njihovu interpretaciju. Uz lokalne zajednice se veže pretpostavka da se njihovo razumijevanje lokaliteta temelji na usmenoj povijesti (144). Iako ove pretpostavke nisu primjenjive na svakog pojedinačnog arheologa ili pripadnika lokalne zajednice, važno je uzeti u obzir činjenicu da isto mjesto i materijalna kultura imaju različitu vrijednost i značenje za te dvije javnosti (144). Sukladno tome, različita će biti i očekivanja od prezentacija materijala.

Muzejske izložbe temelje se stoga na određenom odabranom narativu koji se želi ispričati. Važno je shvatiti da je očuvanje naslijeđa rekonstrukcija narativa iz prošlosti i interpretacije arheoloških nalaza prema izboru određenih interpretacija koje će se javnosti prezentirati, a ne, kao što Shackel to naziva, „zamrzavanje trenutka u prošlosti” (2005: 35).

Glavna odgovornost muzeja je prije svega očuvanje kolekcije materijala, ali ništa manje važna nije ni kulturna reprezentacija koju predstavljaju. To otvara prostor kreativnosti i suradnji s različitim zajednicama. Posebice je važno uzeti u obzir zajednice koje potječu iz zajednica u prošlosti kojima ta kultura pripada (Teeter 2011: 152). Na taj se način u izložbu ne mora uključiti isključivo materijalne resurse pronađene u tijeku iskopavanja, već i predmete iz više ili manje nedavne prošlosti koje mogu priskrbiti današnji stanovnici područja ili potomci grupa iz prošlosti, a koji mogu biti povezani s određenim razdobljem iz dalje prošlosti, usmenu tradiciju, sadašnju stvarnost zajednice i slične sadržaje. Postoji mogućnost prezentacije materijala na način da se predstave različiti narativi. Višestruki narativi i slojevi noviji su trend u muzeologiji čija popularnost raste. O'Neill postavlja okvire za novu epistemologiju u muzejskoj praksi. Prema njemu, muzeji trebaju promicati interdisciplinarnu pristupe materijalu i njegovoj prezentaciji, poznavati svoju publiku i predmete koje izlažu, svijest osoblja muzeja (i ostalih profesionalca za baštinu) o vlastitoj motivaciji i načinima razumijevanja prošlosti i drugih ljudskih bića, otvaranje kontroverznih ili kompliciranih problema u sklopu izložbe, prihvaćanje iracionalnih i emocionalnih perspektiva u naraciji i izražavanja ljudske destruktivne snage, jednako kao i konstruktivne te prirodnih ljepota (2006: 112). Ovakav pristup prezentaciji materijala iziskuje ogroman trud i širok pogled na materijal koji mogu pružiti samo stručnjaci za baštinu u suradnji s zajednicama kojih se ta baština tiče.

Nadalje, još jedan od bitnih aspekata prezentacije je i dostupnost materijala. Posebice se to odnosi na pristup materijalu od strane istraživača i edukatora. Materijal se ne smije skrivati. Iako je zaštita materijala ponekad prvi nagon profesije, bitno je da se pronade ravnoteža između očuvanja baštine i dostupnosti. Muzejima je glavni cilj zaštititi nezamijenjiv kulturni materijal, ali pritom ga ne smiju skrivati i učiniti u potpunosti nedostupnima javnosti jer na taj način gubi svoju svrhu (Teeter 2011: 152).

Kod zaštite i dostupnosti materijala važnu ulogu igra i digitalizacija muzejske tehnologije. Nedostupnost materijala čest je problem kako za arheologe tako i za širu javnost. Uz visoku tehnologiju dostupnu u današnje vrijeme postoje raznolika rješenja za ovaj problem. U sklopu otvaranja arheologije javnosti neizbježna je upotreba tehnika poput izrade 3D modela predmeta, otvaranje virtualnih zbirki i muzeja i sl. Na taj bi se načini rezultati brže učinili dostupnima i omogućio njihov pregled unatoč geografskoj udaljenosti ili zaštite materijala od moguće destrukcije kao posljedice izložbe.

5.4.3 Centar za baštinu

Centar za baštinu dodatni je objekt prezentacije arheološke baštine koji je moguće ukomponirati na lokalitet. Takav jedan centar služio bi za izlaganje lokalne zbirke, pojedinih izložbi, video i fotografskog materijala vezanih za lokalitet i sličnih drugih izložbenih kolekcija koje se ne mogu uvijek uklopiti u koncept muzeja. Centar za baštinu stoga bi bio i nešto slobodnije i neformalnije sredstvo prezentacije, u kojem bi većina kontrole zapravo pripadala lokalnoj zajednici te bi gotovo u potpunosti mogli sami kontrolirati sadržaj i interpretacije koje bi u njemu predstavljali, prema vlastitom nahodjenju.

5.5 INTERPRETACIJA

Interpretacija je dio arheologije zajednice koji možda najviše utječe na percepciju lokalne zajednice o sebi i svojoj prošlosti. Kod interpretacije je ključno učiniti lokalno stanovništvo dijelom projekta jer se ona direktno tiče njihovog identiteta. *National Association for Interpretation*, međunarodna neprofitna organizacija za interpretaciju baštine, definira interpretaciju kao komunikacijski proces koji kreira emocionalne i intelektualne veze između interesa publike i značenja inherentnog resursu (Brochu and Merriman 2002 cit. u Merriman 2005: 36). Interpretacija se dakle odnosi na tumačenje resursa i komuniciranje tumačenja javnosti. Merriman naglašava da je interpretacija ključan dio svakog projekta, koji mnogi arheolozi tumače kao „šlag na torti” — tj. kao uslugu koja se razmatra samo u slučaju visokog budžeta, dok bi zapravo trebala biti temelj svakoj istraživanja — torta, a ne šlag (36).

McKercher i du Cros objašnjavaju da interpretacija predstavlja značaj i vrijednost nekog mjesta ili objekta, tj. fizičkih predmeta, a razlikuje se od informacija koje ljudima govore o samom tom mjestu, odnosno predmetu (2002: 229). Interpretacija dakle uvijek podrazumijeva određenu perspektivu i obuhvaća tumačenje, a ne činjenice. Stoga je posebno osjetljiva za marginalizirane grupe iz prošlosti. Iz istih razloga ne čudi što se arheologija zajednice najviše raširila u područjima gdje postoje određene traume iz prošlosti koje se teže ispraviti uključivanjem raznolikih zajednica u kreiranje narativa i konstrukciju višestrukih narativa iz prošlosti.

U kontekstu popularizacije arheologije i uključivanja discipline u turistički sektor, nužno dolazi do komodifikacije koja prihvaća samo jedan oblik interpretacije kao dominantni u razvoju proizvoda (McKercher i du Cros 2002: 216). Upravo u tom procesu treba učiniti razliku između turizma kao industrije i upravljanja baštinom od strane profesionalaca tj.

arheologa. Iako se tiču istog resursa, ove dvije grane praktikiraju različite pristupe i perspektive tumačenja (216). Edukacija je ovdje ključna kako bi se kulturna dobra pretvorila u turistički proizvod, a da pritom ne gube interpretativni kontekst. Interpretacija je sveobuhvatna ideja koja objašnjava nepostojanje „jedne istine” i zasniva se na pet načela (Weiler and Ham 2001: 554):

1. ona je prijenos informacija, ali ne podučavanje u akademskom smislu
2. mora ostati zabavna i zanimljiva posjetiteljima
3. mora biti relevantna za posjetitelje, kako bi se mogli s njome povezati
4. mora biti dobro organizirana kako bi je bilo lako pratiti
5. mora biti usmjerena na točno određene teme, a ne ostati na širokom nepovezanom spektru informacija.

Dok se perspektiva turizma fokusira na zabavu i zanimljivost, interpretacija u kontekstu upravljanja baštinom uključuje mnogo više od toga. Osim navedenih pet karakteristika koje navodi McKercher, važno je napomenuti i da u širem kontekstu interpretacija ima zadaću razviti dugoročnu podršku za zaštitu resursa od strane javnosti naglašavajući njihovu vrijednost, očuvati resurse, razviti podršku za programe zaštite i omogućiti uspješnu razmjenu informacija prema posjetiteljima kako bi se adaptirali u okolinu (Pinter 2005: 10).

Najbolja se suradnja s lokalnom zajednicom može postići ispitivanjem njihovog mišljenja i želja vezanih uz istraživačku djelatnost na nekom području. Razgovori licem u lice, fokus grupe, ankete i opsežni intervjui najefektivniji su način ostvarenja kontakta s lokalnom zajednicom i uključivanja njihovih potreba u razvitak interpretacije materijala. Dvosmjerna komunikacija potrebna je u svakoj razvojnoj fazi projekta.

5.6 PROMOCIJA

Jedan od ključnih problema arheologije jest i neupoznatost javnosti s aktivnostima discipline. U našoj državi postoje različiti oblici i načini popularizacije, koje obično organiziraju lokalni muzeji. Najčešće se radi o radionicama ili predavanjima namijenjenima djeci i odraslima. Čak i kada se one organiziraju, arheolozi nemaju naviku korištenja promotivnih sredstava kako bi tržištu bolje iskomunicirali svoju djelatnost. Ona je najčešće ograničena na krug ljudi koji aktivno prati pojavu ovog tipa iskustava i redovito na njima sudjeluje. Promocija arheoloških aktivnosti vrlo je rijetko realizirana na odgovarajuće načine i putem pravih kanala, stoga će za nju vjerojatno čuti kontinuirano isti krug ljudi, dok je do

novih publika mnogo teže doći. Ukoliko se javna arheologija zaista uzdiže kao trend u svjetskoj arheologiji i širi područje djelovanja arheologije u kojem javnost može aktivno sudjelovati, onda je o tome treba i informirati te na takve aktivnosti privući. Tripp tvrdi da ljudima treba aktivno davati do znanja da se arheološke aktivnosti odvijaju u njihovoj blizini i uložiti u napor u podizanje profila arheologije u zajednici (2011: 30). Promocija sama po sebi ne može djelovati, ona je tek sredstvo za privlačenje publike za aktivnosti javne arheologije.

Arheolozi ne smiju zazirati od svijeta promocije i marketinga kao jednog od najvažnijih alata za popularizaciju. On se mora sastojati od visoke, ali i niske tehnologije (Tripp 2011: 34). Upotreba različitih promotivnih kanala i alata omogućit će pristup što širem krugu javnosti koja se može educirati i informirati o razvoju pojedinih projekata. Za lokalnu zajednicu, i za one koji možda nemaju pristup internetu i informacijskim tehnologijama, marketing mora uključivati i nisko-tehnološka rješenja kao što su posteri i brošure na izvornom jeziku lokalne zajednice (Tripp 2011: 34) jer su takvi alati najefektivniji. Bitno je naglasiti da stručne knjige, akademski članci i časopisi nisu primarni izvor informacija za ljude s interesom za arheologiju. To su alati koji pripadaju isključivo akademskoj zajednici i stručnjacima obrazovanima u tom polju. Za informiranje i obrazovanje javnosti potrebno je pronaći upravo jednostavnije, vizualnije i razumljivije načine približavanja arheologije i pojedinih projekata ljudima, razumljivim i poznatim jezikom i formatom.

Kritizirajući nedostupnost arheološke discipline široj javnosti, Tripp zagovara korištenje novih medija koji će privući širu publike i interese za arheologiju (2011: 30). Kao primjer takvog pokušaja navodi britansku televizijsku emisiju *Time Team*, koja je prikazivala arheološka iskopavanja objašnjavajući pritom gledateljima proces istraživanja. Međutim, iako je ovo jedan od najpoznatijih primjera popularizacije arheologije, Tripp tvrdi da i ovaj način predstavljanja arheologije sadrži osnovnu manu koja je temelj ove rasprave: javnost i dalje zauzima ulogu voajera, a arheologija u njenim očima ostaje hermetički zatvorena disciplina kojom se bavi uski krug stručnjaka, a nedostupna je samoj javnosti (30). Henson ohrabruje svaku vrstu korištenja medija u promociji pa tako hvali pokušaje komunikacije u obliku televizijskih emisija, ali i videoigrice na arheološku temu (2011: 125). Praktikanti javne arheologije morali bi se potruditi približiti arheologiju ljudima i kroz zabavne medije i visoku tehnologiju. Na taj se način lako stječe široka publika, a i pobuđuje interes za originalne izvore takvih sadržaja. Upravo video sadržaji omogućuju virtualni prelazak u svjetove iz prošlosti koji stimulira više osjetila i tako stvara potpuniji doživljaj života u prošlosti od nekih tradicionalnih načina prezentacije.

Ne treba zanemariti ni komunikaciju putem društvenim mreža, blogova i web stranice. U današnjem svijetu neophodno je posjedovati službenu web stranicu na kojoj će biti dostupni raznoliki sadržaji vezani uz pojedini projekt. Sadržaj stranice treba redovito unaprijeđivati i njime pratiti razvoj projekta. Blogovi i profili na društvenim mrežama također su uvelike korisni u približavanju javnosti, jer čine dio zabavnih sadržaja koji lako privlače sljedbenike, a omogućavaju direktnu komunikaciju s ciljanim tržištem. Na takvim platformama treba objavljivati vizualno atraktivne te lako i jednostavno razumljive sadržaje, poput slika, kratkih videa, simpatičnih statusa, humorističnih objava i sličnih sadržaja.

5.7 FINANCIRANJE

Jedan od najvećih problema arheoloških projekata današnjice je njihovo financiranje. Arheološki projekti najčešće se financiraju iz tradicionalnih profesionalnih izvora, poput natječaja ministarstava, EU fondova i sl. Arheolozi se više ne mogu i ne smiju izolirati u svojoj disciplini, jer javni sektor i uslužna industrija nameću mnogobrojna rastuća financijska ograničenja, koja onemogućuju razvoj arheoloških projekata kao zasebne aktivnosti (Simpson 2011: 116). Simpson inzistira sagledavanje arheologije u širem kontekstu, kontekstu industrije kulture i turizma, gdje discipline poput arheologije očekuju vući neka sredstva, ali se i od njih očekuje da javnosti zauzvrat nešto i daju. Glavno pitanje koje Simpson postavlja je što arheologija može pružiti javnosti za novac koji joj se dodjeljuje (117). Odgovor na to pitanje leži upravo u javnoj arheologiji. Javnost očekuje biti uključena u aktivnosti koje pomaže sufinancirati.

Prije svega, tu javnost čini lokalna zajednica. Među najvažnije prednosti implementacija arheologije zajednice ubraja se materijalni doprinos lokalne zajednice projektu. Ukoliko se lokalno stanovništvo zainteresira za projekt i omogući im se sudjelovanje u istome, zauzvrat se mogu očekivati mnogobrojne koristi. Osim samih financijskih ulaganja, postoji mogućnost doniranja opreme, smještaja, potrošne robe i slično. Radna snaga također je česti faktor snižavanja troškova u arheologiji zajednice. Osim individualne podrške stanovnika, moguće je očekivati poneka ulaganja i od strane lokalnih vlasti u sklopu ulaganja u kulturne sadržaje na određenom području.

Osim toga, postavljeno pitanje odnosi se i na širu javnost. Novčana sredstva je moguće povući iz projektnih natječaja koje hrvatske institucije na državnoj razini često pokreću. Mogućnosti prikupljanja sredstava od privatnih i poslovnih subjekata nešto su

drugačije. Nedavna pojava u svjetskoj arheologiji, ali i svjetskom poslovanju općenito je javno financiranje ili *crowdfunding*. *Crowdfunding* se u Hrvatskoj tek izdiže kao način financiranja, a u svijetu je brzo rastući oblik financiranja, posebice neprofitnih organizacija. Radi se o prikupljanju velikog broja donacija od izrazito široke publike, ali u manjim iznosima. Uobičajen je slučaj da se pri prikupljanju sredstava kroz javno financiranje donatorima osigurava određeni oblik nagrađivanja. Najčešće su to kape, majice, bedževi i slični predmeti s logom organizacije ili projekta, a ponekad i veće nagrade. Kod neprofitnih organizacija vrlo često sustavi nagrađivanja ne postoje, s obzirom da se radi o donacijama. Ipak, ljudi preferiraju biti nagrađeni i za takve donacije, prvenstveno stoga što je razlog za doniranje altruizam i izgradnja društvenog statusa. Posjedovanje specifičnog fizičkog predmeta koji dokazuje da smo ostvarili donaciju otvara mogućnost pokazivanja društvu dobra koje smo učinili. Za pojedine projekte to je dodatna prednost jer kreiraju prepoznatljivi vizualni identitet koji se pojavljuje na takvim predmetima i gradi imidž projekta koji se lako širi.

Osim toga, valja razmotriti opciju sponzorstava, u obliku financijskih sredstava, opreme, volonterskog rada i sličnih oblika. Mnoge tvrtke danas prakticiraju politiku društveno odgovornog ponašanja kojim grade ugled u društvu. Stoga su sve sklonije priključiti se projektima koji imaju za cilj opće dobro, kao što je očuvanje kulture.

6. PREGLED METODA I ALATA

Za potrebe ovog rada razvijena je metodologija za ostvarenje jednog projekta koji na višestruke načine i kroz različite kanale cilja privući široku publiku i približiti joj arheologiju. Predstavljeni slučaj nudi niz rješenja za ostvarenje projekata javne arheologije, dolje sažetih u tablični prikaz, kako bi se predložila shema alata koji bi pojačali popularizaciju arheologije. Shema je dovoljno široka da bude primjenjiva na većinu arheoloških projekata, ali ipak nudi konkretna sredstva i metode koji izlaze iz teorijske razine rasprave o javnoj arheologiji i pružaju plan realizacije. Shema prati tri faze realizacije: fazu prije istraživanja, fazu istraživanja i fazu poslije istraživanja.

Tablica 2. Faza prije istraživanja: pregled sredstava.

1) PRIJE ISTRAŽIVANJA

AKTIVNOST	SREDSTVA I/ILI ODREDNICE
<i>Odabir lokaliteta</i>	<ul style="list-style-type: none"> • povijesni i arheološki značaj • smještenost u prostoru
<i>Identifikacija lokalne zajednice</i>	<ul style="list-style-type: none"> • određivanje zajednica na koje utječe istraživanje na projektu
<i>Određivanje partnera</i>	<ul style="list-style-type: none"> • međunarodna suradnja • suradnja s lokalnim organima vlasti • suradnja s lokalnim stanovništvom • suradnja s lokalnim obrazovnim ustanovama
<i>Istraživanje usmene povijesti i znanja lokalne zajednice o prošlosti područja</i>	<ul style="list-style-type: none"> • ankete otvorenog tipa • intervjui
<i>Ispitivanje interesa lokalne zajednice za lokalitet i njihovih očekivanja od realizacije</i>	<ul style="list-style-type: none"> • ankete otvorenog tipa • intervjui
<i>Postavljanje ciljeva istraživanja</i>	<ul style="list-style-type: none"> • ciljevi arheološke zajednice • ciljevi lokalne zajednice • ciljevi ostalih stručnjaka (antropolozi, etnolozi itd.)
<i>Financiranje projekta</i>	<ul style="list-style-type: none"> • projektni natječaji na nacionalnoj i regionalnoj razini • ulaganja lokalnih organa vlasti • ulaganja privatnih i poslovnih subjekata iz zajednice • <i>crowdfunding</i> • <i>fundraising</i> • donacije u opremi, smještaju, potrošnoj robi • volonteri • plaćanje sudjelovanja na istraživanju kao

	član tima (terenska škola arheologije)
<i>Pobuđivanje interesa za lokalitet u javnosti (promocija)</i>	<ul style="list-style-type: none"> • izložbe • predavanja • brošure • web sadržaji • TV i radio reportaže
<i>Edukacija</i>	<ul style="list-style-type: none"> • priprema i obuka zainteresiranih za sudjelovanje na projektu
<i>Izgradnja brenda</i>	<ul style="list-style-type: none"> • kreiranje vizualnog identiteta

Tablica 3. Faza istraživanja: pregled sredstava.

2) FAZA ISTRAŽIVANJA

AKTIVNOST	SREDSTVA I/ILI ODREDNICE
<i>Edukacija i obuka</i>	<ul style="list-style-type: none"> • obuka sudionika volontera na terenu • otvoren pristup terenu za sve zainteresirane • predavanja u sklopu terenskog rada • radionice
<i>Destruktivne i nedestruktivne metode arheoloških istraživanja</i>	<ul style="list-style-type: none"> • sudjelovanje zainteresiranih pojedinaca iz lokalne zajednice ili šire (kao volonteri ili naplaćeno sudjelovanje) • stalni nadzor i kontrola • minimalna hijerarhija • kreativan pristup radu • organizirani školski posjeti
<i>Obrada materijala</i>	<ul style="list-style-type: none"> • radionice otvorene za javnost • organizirani školski posjeti
<i>Turizam</i>	<ul style="list-style-type: none"> • uklapanje projekta u turističke sadržaje/dio turističke ponude • izleti za sudionike projekta
<i>Suradnja s lokalnom zajednicom</i>	<ul style="list-style-type: none"> • otvoreno istraživanje

	<ul style="list-style-type: none"> • stalni pristup informacijama i rezultatima istraživanja u svakoj fazi • izvješća za lokalnu zajednicu
Rezultati istraživanja	<ul style="list-style-type: none"> • izložbe privremenih rezultata • digitalizacija rezultata • izrada virtualne izložbe, zbirke i/ili muzeja
Promocija	<ul style="list-style-type: none"> • odnosi s javnošću (konferencija za novinare, izjava za medije) • TV i radio reportaže o pokretanju i napretku projekta • redovita objava rezultata i fotografija s terena na internetu (web stranica, blog, profil na društvenim mrežama) • održavanje prepoznatljivog vizualnog identiteta

Tablica 4. Faza poslije istraživanja: pregled sredstava.

3) POSLIJE ISTRAŽIVANJA

AKTIVNOST	SREDSTVA I/ILI ODREDNICE
Prezentacija materijala	<ul style="list-style-type: none"> • suradnja s lokalnom zajednicom (ispitivanje njenih želja u prezentaciji) • digitalne zbirke • digitalni muzej • muzejska prezentacija materijala • objava knjiga i brošura razumljivih laicima • prezentacija sadržaja vezanih za današnje stanovnike područja
Turizam	<ul style="list-style-type: none"> • arheološki park • suvenirnica • prodaja brenda (uz prepoznatljivi

	identitet i imidž)
	<ul style="list-style-type: none"> • uklapanje u širi kontekst baštinskih i prirodnih resursa • ispitivanje zadovoljstva posjetitelja
Promocija	<ul style="list-style-type: none"> • brošure • web sadržaji • TV i radio reportaže • proslava u sklopu lokalne zajednice (edukativno-zabavni program)

7. PRIMJER PROJEKTA JAVNE ARHEOLOGIJE: GRADINA VRČIN

7.1 PRIMJER PROJEKTA: GRADINA VRČIN

U ovom dijelu rada primijenit ću tehnike i alate predstavljene u prethodnom poglavlju na idealizirani primjer projekta javne arheologije na području istarske gradine Vrčin. Lokalitet je odabran zbog svoje povoljne lokacije, stanja očuvanosti i djelomične netaknutosti, te turističkog potencijala regije. Gore objašnjena metodologija rada u ovom će dijelu biti oprimjerena konkretnim sredstvima realizacije na primjeru projekta na gradini Vrčin.

7.2 GRADINA VRČIN

Vrčin je gradinsko naselje koje se smjestilo kraj naselja Butkovići u blizini današnjeg Vodnjana. Gradina je bila naseljavanja od eneolitika pa do rimskog perioda, ali je svoj vrhunac doživjela u periodu kasnog brončanog doba, između 13. i 11. stoljeća prije Krista. Gradina Vrčin jedna je od većih brončanodobnih gradina na području Istre te, uz Monkodonju, zasigurno jedna od najglasovitijih. Gradinu su dvadesetih godina prošlog stoljeća istraživali (1925 - 1929) B. Forlati Tamaro i R. Battaglia (Buršić-Matijašić 1989: 475-494).

Prilikom istraživanja otkriveni su dvostruki bedemi čija prosječna širina varira između 4 i 5 metara, a bedemi su danas mjestimice sačuvani i do visine od 2 metra. Uz vanjske bedeme pronađena je nekropola koje je također djelomično istražena. Nekropolu karakteriziraju ukopi u kamenim škrinjama (grobne ciste) na koje je naslagano kamenje u formi tumula. U grobovima su pronađeni grobni prilozci u obliku jantarnih perli i drugog nakita. Gradina Vrčin nalazište je s najvećim brojem jantarnih nalaza u kontekstu brončanog doba u Istri (Buršić-Matijašić 1989: 475-494).

Slika 2. Pogled na vanjske zidova gradine Vrčin i pripadajuće groblje.

Slika 3. Reprezentativni primjerak grobne škrinje (grobne ciste) na gradini Vrčin.

Slika 4. Otvoreno polje smješteno između dvaju gradskih zidova.

7.3 OPIS PROJEKTA

Projekt razrađen u ovom radu služi kao idealizirani primjer mogućnosti ostvarenja velikog projekta javne arheologije u Hrvatskoj. U svim fazama razvoja ukomponirala bi se arheologija zajednice. Planiranje i postavljanje projekta odvijalo bi se u suradnji s lokalnim muzejima i centrima za kulturu, ali i u suradnji s lokalnim stanovništvom. U realizaciju projekta može biti uključen svatko s interesom za arheologiju, na samom iskopavanju, ali i u fazama koje slijede — u obradi i prezentaciji materijala. Iskopavanje je zamišljeno u obliku ljetne škole arheologije, namijenjene hrvatskom, ali i međunarodnom tržištu, na kojem će radna snaga biti ne-arheolozi, dok će stručnjaci iz područja arheologiji biti isključivo voditelji projekta i pojedinačnih sondi i jedinica. Prezentacija rezultata i postavljanje izložbi dogovarati će se isključivo u suradnji s lokalnom populacijom i na način da odgovara njihovim željama te predstavi i današnju realnost područja. Projekt treba biti višegodišnji te održiv i nakon završetka iskopavanja, kako bi lokalna zajednica trajno profitirala od istraživanja. U prezentaciji projekta slijediti će podjelu po fazama predstavljenu u prethodnom poglavlju u svrhu bolje preglednosti.

7.3.1 *Faza prije iskopavanja*

Prva faza je dvosmjernan proces. Važno je tijekom tog procesa educirati lokalnu zajednicu o važnosti njihove arheološke baštine te samog lokaliteta, ali i educirati arheologe o stavovima zajednice o lokalitetu i samom istraživanju. Edukacija lokalne zajednice može se odvijati kroz predavanja za djecu i odrasle, interaktivne radionice i izložbe. Prije početka projekta predviđena je postava izložbe o Vrčinu nekad i danas, koje bi se održala u jednom od lokalnih centara za kulturu u suradnji s ovlaštenim institucijama. Za posjetitelje bi bila besplatna kako bi se privukao što veći broj posjetitelja i pobudio interes za Vrčin u zajednici.

Samoj edukaciji trebali bi prethoditi intervjui u kojima bi zajednica jasno izrazila svoje stavove i želje. Kroz upitnike otvorenog tipa provedene od strane arheologa s lokalnim stanovnicima i moguću organizaciju fokus grupe, koja bi se sastojala od reprezentativnog uzorka stanovništva u okolini lokaliteta, moguće je saznati želje i potrebe lokalne zajednice vezano uz Vrčin te njihove stavove o arheološkom istraživanju na tom području, kao i posljedičnom turističkom uzletu. Prema tim stavovima i željama važno je definirati strategiju rada, točnije, što će predavanjima, radionicama i izložbama zapravo biti prezentirano. Ključni

segment u ovoj fazi je ispoštovati želje same zajednice, ali i naučiti ih da definiraju svoje realne i zadovoljive potrebe.

U slučaju Istre i gradine Vrčin postoji nekoliko važnih faktora. Među lokalnom zajednicom postoji svijest i želja da se spozna više o samom lokalitetu. Zajednica je svjesna njegovog značaja, iako ne u potpunosti. Detaljno propitivanje javnog mijenja lokalne zajednice omogućilo bi da se bolje definira pristup struke samom lokalitetu i lokalne potrebe. Edukacijski programi primjenjivi u ovom slučaju mogu se podijeliti u dvije skupine. Prva skupina su osnovni edukacijski programi poput predavanja u lokalnim školama, izložbi u nekom od lokalnih prostora ili radionica. Druga skupina su složeni edukacijski programi koji uključuju dugotrajniju interakciju. Osnovni edukacijski programi na spomenutom području mogu se uklopiti u neki od već postojećih programa poput Arheoloških susreta Arheološkog muzeja u Zagrebu ili graditi na nekom od ranijih programa poput izložbe o gradini Vrčin te suradnje s lokalnom školom koju je 2015. inicirao Arheološki muzej Istre u Puli. Složeni edukacijski programi obuhvaćaju višednevne programe arheologije, obično za mlađe generacije, koji obuhvaćaju predavanja, učenje o arheološkoj metodologiji, pisanje manjih znanstvenih radova na temu itd. U slučaju Vrčina postoji mogućnost da se složeni edukacijski programi postave kao dio aktivnosti Znanstvenog centra zvjezdarnice u Višnjanu koji organizira slične programe za djecu. Pritom nikako ne treba zanemariti ni cjeloživotne učenike, tj. odraslu populaciju. I za njih je poželjno organizirati predavanja, radionice i izložbe, na kojima je moguće steći dugotrajne partnere za projekt, a pritom ih i uputiti u rad arheologa kako bi mogli biti od pomoći u realizaciji.

7.3.2 Faza istraživanja

Druga faza obuhvaća sve procese vezane uz arheološko istraživanje (iskopavanje, terenski pregled, analizu materijala itd.). Samo istraživanje može imati višestruku ulogu. Jedna od njih je svakako edukacija. Edukacija može funkcionirati na više razina, bilo da se radi o edukaciji lokalnog stanovništva ili drugih sudionika iskopavanja. Druga uloga istraživanja svakako je i financijska dobit¹. Preko kampanja javnog financiranja, arheoloških kampova i sponzoriranja lokalna zajednica direktno postiže financijsku korist. Naposljetku,

¹ Iako se financiranje projekta putem tradicionalnih ili alternativnih načina financiranja odvija u fazi prije istraživanja, njegove se reperkusije očituju u fazi istraživanja pa je stoga objašnjen u odgovarajućem dijelu rada.

tu je i znanstvena uloga koja koristi stručnjacima, ali i lokalnoj zajednici koje rezultate može koristiti na različite načine.

Edukativni aspekt u ovoj se fazi najbolje odražava kroz uključivanje javnosti u terenski rad. Umjesto da na realizaciji projekta sudjeluju samo profesionalni arheolozi, moguće je uključiti volontere ili sudionike koji bi takvo iskustvo platili kao turistički sadržaj. Podjela bi se mogla napraviti prema dobi ili mjestu stanovanja. Primjerice, moguće je djeci omogućiti besplatno sudjelovanje u arheološkoj školi, kao i stanovnicima sela ili nešto šireg područja, dok bi ostali sudionici plaćali školu (tj. smještaj, hranu i slične usluge u sklopu škole). To je odličan oblik popularizacije lokaliteta, arheologije općenito, ali i turističke regije. Velik priljev ljudi na to područje u sklopu škole imao bi značajan pozitivan utjecaj na turistički potencijal regije. Različiti programi arheološkog istraživanja na gradini i u njenoj blizini, poput iskopavanja, terenskog pregleda, obrade materijala i izrade virtualnih 3D modela nekih od najpoznatijih nalaza ili dijelova lokaliteta, mogli bi biti iskorišteni kao dio turističke ponude.

Nekoliko stvari treba uzeti u obzir u tom kontekstu. Razina lokalne svijesti nije dovoljno visoka da bismo mogli očekivati veliku razinu sudjelovanja lokalne zajednice u arheološkoj školi ili javnom financiranju. Ti programi primarno trebaju biti usmjereni na ljude koji dolaze izvana te su spremni svoj novac uložiti u lokalnu zajednicu i njihov potencijal te projekte. Drugim riječima, kako bi se lokalna zajednica osvjestila o vrijednostima koje posjeduje te uvidjela kako ih može iskoristiti, potrebno im je pružiti model koji je moguće ukalupiti u već postojeću infrastrukturu. Zbog toga arheološka škola treba biti usmjerena prema publici koja si takvo nešto može priuštiti te posjeduje izražen interes za sudjelovanje na takvim sadržajima. S obzirom na turistički potencijal čitave Istre, sam projekt treba uklopiti u ostale turističke sadržaje s naglaskom na lokalnu gastronomiju, enologiju i slične tradicije. Točnije, sudionicima treba pružiti više od pukog edukacijskog programa, već organizirati i dodatne sadržaje (izleti, degustacije vina) u kojima će lokalna zajednica svakako sudjelovati. Značenje ovakvog programa je višestruko. Iz perspektive edukacije lokalna zajednica dobiva direktan uvid i pravo na stav o samom istraživanju, a sudionici programa stječu niz znanja. Program bi trebao biti otvoren za prijavljene sudionike, ali kako bi se naglasio društveni značaj arheologije u širem kontekstu program mora biti otvoren i za sudjelovanje lokalne djece i sudionike programa u Višnjanu koji se na taj način produžuju i na drugu fazu.

Dodatna sredstva za projekt mogla bi se namaknuti putem javnog financiranja ili *crowdfundinga*. To je jedno od najefektivnijih oblika prikupljanja sredstava za neprofitne

projekte, a arheologija je zanimljiva, posebice u aspektu nagrađivanja. Naime, darovi kojima se projekt može oduživati donatorima nosit će vizualni identitet lokaliteta, ali mogu ići i dalje od toga i proširiti se na npr. 3D isprintane replike zanimljivijih nalaza s lokaliteta, poklon košara s lokalnim proizvodima (npr. vino i maslinovo ulje) ili oblike donacija poput sadnje masline na lokalitetu u ime donatora. Takvi oblici nagrađivanja izrazito su privlačni većim donatorima, s obzirom da predstavljaju elitniji način nagrađivanja i pružaju pozadinu za širenje riječi o projektu i interes u krugovima ljudi zainteresiranih za financiranje kulture.

7.3.3 Faza poslije istraživanja

U treću fazu ulazi sve što ostaje kao produkt istraživanja. Arheološka škola na gradini Vrčin proizvest će čitav niz materijalnih i nematerijalnih rezultata koji se mogu koristiti na različite načine. U prvom redu tu je lokalitet i iskopani materijal koji se mogu koristiti u edukacijske svrhe. Arheološki materijal može biti pretvoren u lokalnu zbirku ili može biti korišten u budućim edukativnim programima na bilo kojoj razini. Lokalna zbirka može se predstaviti u sklopu lokalnog centra za baštinu ili muzeja. Prezentacija arheološkog lokaliteta također će dobiti edukacijsku ulogu u obliku arheološkog parka u čijoj izradi moraju sudjelovati i lokalni stanovnici sa svojim željama i potrebama, a ne samo stručnjaci. Nadalje, virtualni 3D modeli predmeta mogu se iskoristiti za izradu virtualnog muzeja. Sama uloga navedenih stavki ne mora biti isključivo edukativna, već donosi i financijsku dobit. Virtualni muzej dostupan širokoj javnosti, atraktivni arheološki park i set specifičnih znanja o prošlosti koji se mogu usporediti s današnjicom (poput prehrane) služe brendiranju čitavog prostora, ali i ponude samog kraja. Na taj način arheološki sadržaji mogu donijeti direktnu ili indirektnu financijsku dobit lokalnom stanovništvu.

Važno je sam lokalitet kao dio baštine, ali i rezultate dobivene istraživanjem uklopiti u društvenu svakodnevicu. Ponekad će čak biti potrebno i interes znanstvenog istraživanja usmjeriti prema interesima lokalne zajednice. Uzmimo u obzir da je jedan od ključnih segmenata turističkog značaja Istre i njezina gastronomsko-enološka ponuda. Usmjeravanjem interesa istraživanja prema spoznajama o prehrani stanovnika u kasno brončanom dobu na gradini Vrčin dodajemo još jedan pogled na ovaj tip baštine. Prezentacija takvih rezultata i njihova popularizacija putem edukacijskih programa direktno utječe na mogućnosti u korištenju takvih spoznaja u svrhu lokalnog stanovništva. U neku od lokalnih manifestacija tako bi bilo moguće uvrstiti i arheološke kulinarske radionice te stare zanate kojima bi se

stavio naglasak na kontinuitet ljudskog prebivanja na tom prostoru i slojevitost kulturne baštine prostora.

8. ZAKLJUČAK

Pojava poddiscipline javne arheologije u arheološkoj disciplini u proteklih nekoliko desetljeća dokaz je potrebe za temeljitim promjenama unutar discipline. U svojoj zatvorenoj sredini, arheolozi često zaboravljaju da posao koji rade rade za dobrobit javnosti i da javnost dijeli njihov interes za prošlost. Arheologija je bogata disciplina koja ima mnogo toga za pružiti, a ljudi žele uživati u njenim produktima. Stoga je jasno da se disciplina mora početi otvarati javnosti i uključiti je u proces kreacije sadržaja.

Sve naprednije tržište koje generira sve zahtjevniju publiku rezultiralo je značajnim povećanjem očekivanja od strane javnosti prema turističkim, zabavnim i edukativnim sadržajima. Arheologija mora pratiti taj svjetski trend jer joj inače opstajanje u budućnosti postaje upitno. Mnoge vezane discipline pronašle su načine za ostvarenje popularizacije i približavanje širokim publikama. Posebice je to slučaj s profesionalcima iz područja kulturnog naslijeđa koji su, prema Trippu, za razliku od arheologa spremni i voljni pokrenuti se u tom smjeru (2011: 30). Arheologe još u zatvorenom krugu drži ponekad zaštitnički stav koji zadržava prema arheološkim resursima, ali uz sveobuhvatnu edukaciju i primjenu mnogobrojnih edukativnih i promotivnih alata, moguće je pronaći visoko efikasna rješenja kojom će profitirati obje strane.

Primjenom alata i tehnika javne arheologije arheološka se djelatnost može približiti široj javnosti i privući podršku kakvu disciplina do sada nikada nije imala. Jedina prepreka implementaciji javne arheologije u svjetskoj i hrvatskoj arheologiji je nedostatak čvrste metodologije koji je posljedica nedostatka educiranosti arheologa u drugim, vezanim disciplinama. Interdisciplinarni pristup i pokušaji implementacije nekih od poznatih tehnika na pojedinim projektima pokazat će da će se s vremenom razviti sigurna metodologija i rasprostraniti alati potrebni za realizaciju projekata javne arheologije. Strah i nedostatak konkretnih znanja mogu se prevladati metodom pokušaja i pogrešaka, temeljitim istraživanjem tržišta te interdisciplinarnim pristupom. Popis područja, metoda i alata predložen u ovom radu samo je jedan od primjera mogućih metodologija na kojima što veći

broj arheologa i ostalih stručnjaka za baštinu treba raditi kako bi se razvili sigurni i utemeljeni putevi razvitka javne arheologije.

9. ZAHVALE

Zahvaljujem se Filipu Frankoviću, arheologu bez kojeg bih i sama bila jedna od ljudi koji ne znaju što je arheologija. Hvala na otkrivanju ove predivne discipline u kojoj toliko dobro radimo skupa. Hvala što si otvorio mjesta za mene u svom zatvorenom krugu.

Hvala i mentorici Heleni Tomas što me i službeno upoznala s arheologijom i omogućila mi da prisustvujem predavanjima i terenskom radu s kojima bez nje ne bih nikada došla u dodir.

Zahvaljujem se i Dorotei Sinković za veliko strpljenje i iščitavanje radova. Bez njenih savjeta sve bi ovo bilo malo manje kvalitetno nego što je danas.

10. POPIS LITERATURE

Buršić-Matijašić, K. (1988-1989). "Gradina Vrčin u okviru brončanog doba Istre." *Arheološki vestnik* 39-40: 475-494.

Carman, John i Susan Keitumetse. (2005). "Talking about Heritage and Tourism." *The SAA Archaeological Record* 5.3: 39-41.

Faulkner, Neil. (2000). "Archaeology from Below." *Public Archaeology* 1: 21-33.

Ham, Sam H. i Weiler B. (2001). "Tour Guides and Interpretation." *The Encyclopedia of Ecotourism*. Ed. David B. Weaver. Waallingford UK: CABI Publishing.

Henson, Don. (2011). "Does Archaeology Matter?" *Community Archaeology: Themes, Methods and Practices*. Ed. Gabriel Moshenska i Sarah Dhanjal. 120-127. UK: Oxbow Books.

Isherwood, Rob. (2011). "Community Archaeology: conceptual and political issues." *Community Archaeology: Themes, Methods and Practices*. Ed. Gabriel Moshenska i Sarah Dhanjal. 6-17. UK: Oxbow Books.

Kennedy, William and Andrew Sawyer. (2005). "Making the Past Visible at SunWatch Indian Village: A Late Prehistoric Native American Site in Dayton, Ohio." *The SAA Archaeological Record* 5.3: 23-25.

Marshall, Yvonne. (2002). "What Is Community Archaeology?" *World Archaeology* 34.2, *Community Archaeology*: 211- 219.

McKercher, Bob i Hilary du Cros. (2002). *Cultural Tourism: The Partnership Between Tourism and Cultural Heritage Management*. SAD: Routledge.

McManamon, Francis P. and Alf Hatton. (2000). "Introduction: considering cultural resource management in modern 1 society." *Cultural Resource Management in Contemporary Society*. Ed. Francis McManamon i Alf Hatton. SAD: Routledge. 1-19.

McManus, Paulette. (1999). "Archaeological parks: what are they?" *Archaeology International* 3: 57-59.

McNeill, Helene. (2011). "The Use of Archaeology as Alternative Education." *Community Archaeology: Themes, Methods and Practices*. Ed. Moshenska, Gabriel i Sarah Dhanjal. 2011. UK: Oxbow Books.

Merriman, Tim. (2005). "Heritage Interpretation: Tourism Cake, Not Icing." *The SAA Archaeological Record* 5.3: 36-38.

Moser, Stephanie, Darren Glazier, James E. Phillips, Lamya Nasser el Nemr, Mohammed

Saleh Mousa, Rascha Nasr Aiesh, Susan Richardson, Andrew Conner i Michael Seymour. (2002). "Transforming Archaeology through Practice: Strategies for Collaborative Archaeology and the Community Archaeology Project at Quseir, Egypt ." *World Archaeology* 34.2 *Community Archaeology*: 220- 248.

Moshenska, Gabriel i Sarah Dhanjal. (2011). "Introduction: thinking about, talking about, and doing community archaeology." *Community Archaeology: Themes, Methods and Practices*. Ed. Moshenska, Gabriel i Sarah Dhanjal. UK: Oxbow Books.

O'Neill, Mark. (2006). "Essentialism, adaptation and justice: Towards a new epistemology of museums." *Museum Management and Curatorship* 21: 95–116.

Orange, Hilary. (2011). "'Mind the Gap': archaeology and adult education." *Community Archaeology: Themes, Methods and Practices*. Ed. Moshenska, Gabriel i Sarah Dhanjal. UK: Oxbow Books.

Reid, Patricia. (2011). "Performance or Participation: the relationship between local communities and the archaeological domain." *Community Archaeology: Themes, Methods and Practices*. Ed. Moshenska, Gabriel i Sarah Dhanjal. UK: Oxbow Books.

Pinter, Teresa L. (2005). "Heritage Tourism and Archaeology: Critical Issue." *The SAA Archaeological Record* 5.3: 9-11.

Schadla-Hall, Tim. (1999). "Editorial: Public archaeology." *European Journal of Archaeology* 2.2: 147-158.

Shackel, Paul A. (2005). "Local Identity, National Memory, and Heritage Tourism: Creating a Sense of Place With Archaeology." *The SAA Archaeological Record* 5.3: 33-35.

Silverman, Helaine. (2005). "Two Museums, Two Visions: Representing Cultural Heritage in Cusco, Peru." *The SAA Archaeological Record* 5.3: 29-32.

Simpson, Faye. (2011). "Shoreditch Park Community Excavation: a case study." *Community Archaeology: Themes, Methods and Practices*. Ed. Moshenska, Gabriel i Sarah Dhanjal. 115-119. UK: Oxbow Books.

Simpson, Faye i Howards Williams. (2008). "Evaluating Community Archaeology in the UK." *Public Archaeology* 7.2: 69-90.

Teeter, Wendy Giddens. (2011). "Portable Cultural Property: 'This Belongs in a Museum?'" *A Companion to Cultural Resource Management*. Ed. Thomas F. King. 141-55. Blackwell Publishing.

Tripp, Christopher John. (2011). "Why Community Archaeology?" *Community Archaeology: Themes, Methods and Practices*. Ed. Moshenska, Gabriel i Sarah Dhanjal. UK: Oxbow Books.

Willems, Willem J.H. (1998). "Archaeology and Heritage Management in Europe: Trends and Developments." *European Journal of Archaeology* 1.3: 293-311.

11. SAŽETAK

Ana Popović

Arheologija od ljudi za ljude:
Alati, tehnike i metode u službi lokalne zajednice

Javna arheologija ili arheologija zajednice poddisciplina je arheologije koja polako prožima sve sfere arheologije u Europi i ostatku svijeta. U Hrvatskoj je javna arheologija još relativno nov i neprimjenjen pristup arheološkom radu i istraživanju. Razlog tome je, između ostalog, neupoznatost hrvatskih arheologa s tehnikama i alatima javne arheologije koji nisu dio standardnog znanja struke, a neophodni su za uspješnu implementaciju projekata javne arheologije.

U ovom radu pružila sam pregled literature na temu javne arheologije koju smatram relevantnom za uspješno shvaćanje osnovnih ideja ove poddiscipline. Uvela sam hrvatsko nazivlje primjereno engleskim terminima *public archaeology* i *community archaeology*. U radu sam iznijela osnovna metodološka sredstva i sfere djelovanja spomenute grane arheologije predložene u literaturi, ali i konstruirala vlastitu podjelu područja djelovanja i osnovnih tehnika implementacije. Naposljetku, predloženu metodologiju oprimjerila sam na idealiziranom planu projekta javne arheologije zamišljenog na gradini Vrčin u blizini Vodnjana.

Ključne riječi: javna arheologija, arheologija zajednice, gradina Vrčin, metodologija

12. SUMMARY

Ana Popović

Archaeology by the People for the People: Tools and Methods in the Service of Local Communities

Public or community archaeology is a sub-discipline of archaeology which is gradually permeating all spheres of archaeological work in Europe and the rest of the world. It is still a relatively new and untried approach to archaeological work and research in Croatia. One of the reasons that it is so may be the fact that Croatian archaeologists are not familiar with the tools and methods of public archaeology, which are not part of the standardized knowledge of archaeology professional, but are nevertheless necessary for a successful implementation of public archaeology projects.

In this paper, I have presented an overview of the literature on the subject of public and community archaeology that I consider necessary for understanding the ideas behind this sub-discipline. I have introduced Croatian terms for the English terms *public archaeology* and *community archaeology*, which are still officially lacking in the Croatian language. I have also presented the basic methodology and spheres of this field, as suggested in the literature, but I have also created my own division of fields of work and basic implementation techniques. Finally, the application of the suggested methodology is exemplified in an idealized project plan at the site “Gradina Vrčin” near Vodnjan in Istria.

Key words: public archaeology, community archaeology, Gradina Vrčin
methodology

13. KRATKI ŽIVOTOPIS

Ana Popović rođena je u Zagrebu, 18. ožujka 1992. godine. Završila je Osnovnu školu Pantovčak i V. gimnaziju u Zagrebu. Upisana je na Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu akademske godine 2010./2011. na dvopredmetni preddiplomski studij anglistike i talijanistike. Jednu akademsku godinu provela je na američkom sveučilištu John Cabot University u Rimu, gdje je upisala smjerove Italian Studies i International Business Administration. 2012. godine, po povratku u Zagreb, upisala je Visoku školu tržišnih komunikacija Agora, smjer menadžment tržišnih komunikacija. Preddiplomski studij na Filozofskom fakultetu završila je 2014. godine, nakon čega je upisala jednopredmetni diplomski studij anglistike, smjer američka književnost i kultura. Tijekom diplomskog studija pristupovala je ekskurzijama i terenskim nastavama za arheologe te odlučila nekoliko kolegija na Odsjeku za arheologiju, nakon čega se javio interes za tu disciplinu. Danas se nalazi na drugoj godini diplomskog studija američke književnosti i kulture te trećoj godini preddiplomskog studija menadžmenta tržišnih komunikacija.